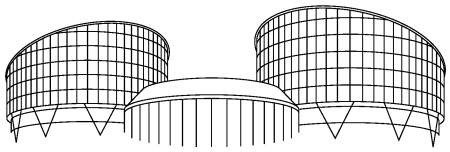

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

Vodič kroz članak 46. Europske konvencije o ljudskim pravima

Obvezatna snaga i izvršenje presuda

Ažuriran 31. prosinca 2021.

Pripremilo Tajništvo. Nije obvezujući za Sud.

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

Izdavači ili organizacije koji žele prevesti i/ili reproducirati ovaj vodič ili dio ovog vodiča u tiskanom ili elektroničkom obliku trebaju se javiti na publishing@echr.coe.int za daljnje informacije o postupku odobravanja.

Ako želite provjeriti koji se prijevodi vodiča kroz sudsku praksu trenutačno pripremaju, pogledajte Prijevodi u pripremi.

Ovaj vodič pripremio je Odjel za praćenje sudske prakse te on ne obvezuje Sud. Može biti podvrgnut uredničkim izmjenama.

Ovaj vodič izvorno je sastavljen na engleskom jeziku. Redovito se ažurira, a posljednji je put bio ažuriran 31. prosinca 2021. godine. Može biti podvrgnut uredničkim izmjenama.

Vodiči kroz sudsku praksu dostupni su za preuzimanje na www.echr.coe.int (Case-law – Case-law analysis – Case-law guides). Za ažuriranje ove publikacije pratite račun Suda na Twitteru na *https://twitter.com/ECHR_CEDH*.

Za ovaj prijevod, koji se objavljuje u dogovoru s Vijećem Europe i Europskim sudom za ljudska prava, odgovoran je isključivo Ured zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava.

© Vijeće Europe / Europski sud za ljudska prava, 2022.

Sadržaj

Bilješka čitateljima 5

Uvod 6

I. Sadržaj članka 46. 6

A. Kada se primjenjuje članak 46.? 7

B. Priroda obveze na temelju članka 46. 7

1. Općenito 7

a. Pojedinačne mjere za dotične podnositelje zahtjeva 7

b. Opće mjere 7

2. U konkretnom predmetu 8

II. Smjernice u presudama Suda na temelju članka 46. 9

A. Ishodište prakse 9

B. Status takvih smjernica 9

C. Vrste uputa 9

1. Upute na temelju članka 46. 9

a. Čemu su namijenjene? 9

b. Kada su uključene? 10

– Upute na temelju članka 46. u odnosu na pojedinačnog podnositelja zahtjeva (pojedinačne mjere) 10

c. Kada su uključene? 10

– Upute na temelju članka 46. u odnosu na strukturni problem (opće mjere) 10

2. Pilot-presude 10

a. Čemu su namijenjene? 10

b. Kada se donose? 11

i. Postupovni značaj – rješavanje sličnih predmeta 11

III. Nadležnost 13

A. Nadzor nad provedbom 13

B. Pitanja povezana s dopuštenosti 14

1. Članak 35. stavak 2. točka (b) 14

2. Članak 35. stavak 3. točka (b) 15

3. Članak 37 15

IV. Prilog 16

A. Mjerodavne upute na temelju članka 46. po člancima 16

1. Uvod 16

a. Članak 2 16

i. Materijalni aspekt 16

ii. Proceduralni aspekt (učinkovita istraga) 16

iii. Posebno pitanje: planiranje i kontrola operacija 17

b. Članak 3. 18

i. Materijalni aspekt: protjerivanje 18

α. Protjerivanje 18

β. Sprječavanje mučenja, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja 18

ii. Proceduralni aspekt 19
iii. Posebno pitanje: nestale osobe 19
α. Situacija obitelji žrtava 19
β. Djelotvornost istrage 20
iv. Posebno pitanje: uvjeti u kojima borave osobe lišene slobode 20
α. Mjere za smanjenje prenapučenosti i poboljšanje materijalnih uvjeta u kojima borave osobe lišene slobode 21
β. Pravna sredstva 21
v. Posebno pitanje: nasilje u obitelji 22
c. Članak 5. 22
d. Članak 6. 22
e. Članak 7 24
f. Članak 9. 24
g. Članak 10. 24
h. Članak 18. u vezi s člancima 5. i 8. 24
i. Članak 34 25
j. Članak 1. Protokola br. 1 26

Popis navedenih predmeta 27

Bilješka čitateljima

Ovaj vodič jedan je u nizu vodiča kroz sudsku praksu koje je objavio Europski sud za ljudska prava (dalje u tekstu: „Sud", „Europski sud" ili „Strasburški sud") kako bi informirao pravne praktičare o najvažnijim presudama i odlukama koje je donio Strasburški sud. U vodiču se analizira i sažima sudska praksa o članku 46. Europske konvencije o ljudskim pravima (u daljnjem tekstu: „Konvencija" ili „Europska konvencija"). Čitatelji će u njemu naći ključna načela iz ovog područja kao i mjerodavne presedane.

Sudska je praksa navedena selektivno: riječ je o vodećim, značajnim i/ili nedavnim presudama i odlukama. ∗

Presude i odluke Suda ne služe samo za odlučivanje u predmetima pred Sudom već i općenitije za pojašnjenje, zaštitu i razvoj pravila koja proizlaze iz Konvencije, čime doprinose tome da države poštuju obveze koje su preuzele kao ugovorne stranke (*Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 18. siječnja 1978., stavak 154., Serija A br. 25 i, nedavno, *Jeronovičs protiv Latvije* [VV], br. 44898/10, stavak 109., 5. srpnja 2016.).

Stoga je zadaća sustava ustanovljenog Konvencijom odlučivati, u općem interesu, o pitanjima javne politike, čime se podižu opći standardi zaštite ljudskih prava i širi poznavanje jurisprudencije iz područja ljudskih prava diljem zajednice država potpisnica Konvencije (*Konstantin Markin protiv Rusije* [VV], 30078/06, stavak 89., ECHR 2012). Doista, Sud je naglasio ulogu Konvencije kao „ustavnog instrumenta europskog javnog poretka" u području ljudskih prava (*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi protiv Irske* [VV], br. 45036/98, stavak 156., ECHR 2005-VI i, nedavno, *N.D. i N.T. protiv Španjolske* [VV], br. 8675/15 i 8697/15, stavak 110., 13. veljače 2020.).

Ovaj je vodič dopunjen prilogom u kojem su navedene glavne upute koje je Sud dao na temelju članka 46. za mnoge članke koji sadrže materijalne odredbe.

Treba napomenuti da upute na temelju članka 46., navedene u vodiču i prilogu, nisu dio utvrđenja povrede od strane Suda. Kako je istaknuto u vodiču, takve upute nisu obvezujuće na isti način kao utvrđenja Suda na temelju članaka Konvencije koji sadrže materijalne odredbe i treba ih tumačiti u kontekstu šireg mehanizma nadzora uređenog člankom 46. Konvencije.

Ovaj vodič sadržava upućivanja na ključne riječi za svaki navedeni članak Konvencije i njezinih dodatnih protokola. Pravna pitanja koja se rješavaju u svakom predmetu sažeta su u Popisu ključnih riječi, odabranih iz tezaurusa pojmova (u većini slučajeva) izravno iz teksta Konvencije i njezinih protokola.

Baza podataka sudske prakse Suda, HUDOC, omogućuje pretraživanje po ključnim riječima. Pretraživanje s tim ključnim riječima omogućuje pronalaženje skupine dokumenata sa sličnim pravnim sadržajem (obrazloženje i zaključci Suda u svakom predmetu sažeti su ključnim riječima). Ključne riječi za pojedinačne predmete mogu se pronaći klikom na oznaku *Case Details* na HUDOC-u. Daljnje informacije o bazi podataka HUDOC i ključnim riječima potražite u Vodiču za korisnike baze podataka HUDOC.

∗ Navedena sudska praksa može biti na jednom ili oba službena jezika (engleskom ili francuskom) Suda i Europske komisije za ljudska prava ako nije drugačije naznačeno, sva upućivanja odnose se na presude o osnovanosti zahtjeva koje je donijelo vijeće Suda. Kratica „(odl.)" znači da se upućivanje odnosi na odluku Suda, a „[VV]" da je predmet bio pred Velikim vijećem. Presude vijeća koje nisu postale konačne prije objavljivanja ovog ažuriranja označene su zvjezdicom (*).

Uvod

1. Jedna od najvažnijih značajki konvencijskog sustava jest mehanizam za kontrolu usklađenosti s odredbama Konvencije. Prema tome, ne samo da Konvencija obvezuje države ugovornice na poštovanje prava i obveza koji iz nje proizlaze (članak 1.) već je njome i ustanovljeno pravosudno tijelo, Sud (članak 19.), koje je ovlašteno utvrđivati povrede Konvencije putem presuda kojima su se države stranke obvezale podvrgnuti (članak 46. stavak 1.). Osim toga, njome je uspostavljen mehanizam za nadzor nad izvršenjem presuda, koji je u nadležnosti Odbora ministara (članak 46. stavak 2.). Takav mehanizam pokazuje važnost djelotvorne provedbe presuda Suda u konvencijskom sustavu (*Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) protiv Švicarske (br. 2)* [VV], 2009., stavak 84.).

I. Sadržaj članka 46.

Članak 46. Konvencije – Obvezatna snaga i izvršenje presuda

„1. Visoke se ugovorne stranke obvezuju da će se podvrgnuti konačnoj presudi Suda u svakom sporu u kojem su stranke.

2. Konačna presuda Suda dostavlja se Odboru ministara, koji nadzire njezino izvršenje.

3. Ako Odbor ministara smatra da je nadzor nad izvršenjem konačne presude otežan nekim pitanjem tumačenja vezanim uz tu presudu, Odbor može predmet uputiti Sudu da odluči o tom pitanju. Odluka Odbora o upućivanju se donosi dvotrećinskom većinom predstavnika ovlaštenih sudjelovati u radu Odbora.

4. Ako Odbor ministara smatra da se neka visoka ugovorna stranka odbija podvrgnuti konačnoj presudi u sporu u kojemu je stranka, Odbor može nakon službene obavijesti toj stranci odlukom usvojenom dvotrećinskom većinom predstavnika ovlaštenih sudjelovati u radu Odbora, uputiti Sudu pitanje je li ta stranka propustila ispuniti svoje obveze iz stavka 1.

5. Ako Sud ustanovi povredu stavka 1., vratit će slučaj Odboru ministara kako bi ovaj razmotrio mjere koje treba poduzeti. Ako Sud ne ustanovi povredu stavka 1., vratit će slučaj Odboru ministara koji će zaključiti ispitivanje slučaja."

Ključne riječi za HUDOC

Pilot-presuda (46): Sistemski problem (46); Opće mjere (pilot-presuda) (46); Pojedinačne mjere (pilot-presuda) (46)

Podvrgnuti se presudi (46-1) – Stranke u sporu (46-1)

Izvršenje presude (46-2):
Pravedna naknada (46-2): Zatezna kamata (46-2); Sloboda načina izvršenja presude (46-2)
Pojedinačne mjere (46-2): Ponavljanje postupka (46-2); Pomilovanje (46-2); Brisanje iz kaznene evidencije (46-2)
Opće mjere (46-2): Izmjene i dopune zakonodavstva (46-2); Promjene propisa (46-2); Promjene u sudskoj praksi (46-2)

Postupak zbog neispunjenja obveze (46-4)

2. U prvom stavku članka 46. utvrđena je obveza država ugovornica da se podvrgnu presudama Suda. U preostalim stavcima uspostavljen je okvir za postupovne načine ocjenjivanja koraka koje je država poduzela kako bi ispunila svoju obvezu.

A. Kada se primjenjuje članak 46.?

3. Članak 46. primjenjuje se na svaku presudu kojom je Sud utvrdio povredu Konvencije. Članak 46. znači da se utvrđenjem Suda tuženoj državi nameće pravna obveza okončati povredu i ispraviti njezine posljedice (*Papamichalopoulos i drugi protiv Grčke* (članak 50.), 1995., stavak 34.).

B. Priroda obveze na temelju članka 46.

1. Općenito

4. Dotična država ugovornica bit će obvezna ne samo platiti iznose dosuđene podnositelju zahtjeva na ime pravedne naknade nego i poduzeti pojedinačne i/ili, prema potrebi, opće mjere u svojem domaćem pravnom poretku kako bi okončala povredu koju je utvrdio Sud i kako bi ispravila učinke te povrede (*Ilgar Mammadov protiv Azerbajdžana* [VV], 2019., stavak 147.).

5. Država stranka u sporu načelno može slobodno odabrati način na koji će postupiti u skladu s presudom kojom je Sud utvrdio povredu. Ta diskrecijska ovlast u pogledu načina izvršenja presude odražava slobodu izbora povezanu s primarnom obvezom država ugovornica na temelju Konvencije da osiguraju zajamčena prava i slobode (*Papamichalopoulos i drugi protiv Grčke* (članak 50.), 1995., stavak 34.).

a. Pojedinačne mjere za dotične podnositelje zahtjeva

6. Država odgovorna za protupravni čin ima obvezu restitucije, koja podrazumijeva ponovnu uspostavu stanja koje je postojalo prije počinjenja protupravnog čina, pod uvjetom da restitucija nije „materijalno nemoguća" i da „ne uključuje teret koji je potpuno nerazmjeran koristi koja proizlazi iz restitucije u odnosu na onu koja proizlazi iz kompenzacije" (vidi članak 35. Članaka Komisije za međunarodno pravo o odgovornosti država za međunarodno protupravne čine (Članci o odgovornosti država)[1]. Drugim riječima, iako se u pravilu primjenjuje restitucija, mogu se pojaviti okolnosti u kojima se odgovornu državu, u cijelosti ili djelomično, oslobađa te obveze, pod uvjetom da može dokazati da postoje takve okolnosti (*Ilgar Mammadov protiv Azerbajdžana* [VV], 2019., stavak 151.). Tužena država dužna je ukloniti sve prepreke u svojem domaćem pravnom sustavu koje bi mogle spriječiti odgovarajuće ispravljanje situacije u kojoj se nalazi podnositelj zahtjeva (*Maestri protiv Italije* [VV], 2004., stavak 47.). Kad je riječ o pojedinačnim mjerama, cilj povrata u prijašnje stanje je vratiti, u mjeri u kojoj je to moguće, podnositelje zahtjeva u situaciju u kojoj bi bili da se nisu zanemarile zahtjevi Konvencije. Pri odabiru pojedinačnih mjera država stranka mora uzeti u obzir njihov primarni cilj postizanja povrata u prijašnje stanje (*Ilgar Mammadov protiv Azerbajdžana* [VV], 2019., stavak 150.). Pojedinačne mjere trebale bi biti pravodobne, prikladne i dostatne za osiguranje najveće moguće naknade štete za povrede koje je utvrdio Sud (*ibid.*, stavak 170.).

7. Ako priroda povrede omogućava povrat u prijašnje stanje, tužena država dužna je izvršiti ga. S druge strane, ako nacionalno pravo ne omogućava, ili omogućava tek djelomično, nadoknađivanje štete zbog posljedica povrede, članak 41. omogućava Sudu da oštećenoj stranci dosudi naknadu koju smatra primjerenom (*Brumărescu protiv Rumunjske* (pravedna naknada) [VV], 2001., stavak 20.).

b. Opće mjere

8. Opće mjere trebale bi spriječiti pojavu sličnih povreda. Sud je skrenuo pozornost na Preporuku Odbora ministara od 12. svibnja 2004. Rec(2004)6 o poboljšanju domaćih pravnih sredstava[2], u kojoj je Odbor ministara ponovio da države imaju opću obvezu riješiti probleme iz kojih proizlazi utvrđena

[1] *Članak 35. Članaka Komisije za međunarodno pravo o odgovornosti država za međunarodno protupravne čine (Članci o odgovornosti država)*.

[2] *Preporuka Odbora ministara od 12. svibnja 2004. Rec(2004)6 o poboljšanju domaćih pravnih sredstava*.

povreda. Nadalje, na temelju Konvencije, osobito članka 1., pri ratificiranju Konvencije države ugovornice obvezuju se osigurati usklađenost domaćeg prava s Konvencijom (*Scordino protiv Italije (br. 1)* [VV], 2006., stavci 232. – 234.).

2. U konkretnom predmetu

9. Mjere za izvršenje presude koje je poduzela tužena država moraju biti u skladu sa zaključcima i duhom presude Suda (*Ilgar Mammadov protiv Azerbajdžana* [VV], 2019., stavak 186.). Opseg pravnih obveza koje proizlaze iz konačne presude na temelju članka 46. određen je razlozima zbog kojih je Sud utvrdio povredu (*ibid.*, stavak 187.).

II. Smjernice u presudama Suda na temelju članka 46.

A. Ishodište prakse

10. Kao dio paketa mjera kojima bi se zajamčila djelotvornost mehanizama Konvencije Odbor ministara donio je 12. svibnja 2004. Rezoluciju Res(2004)3 o presudama u kojima je utvrđen temeljni sistemski problem, u kojoj je, nakon što je naglasio interes da se dotičnoj državi pomogne utvrditi temeljne probleme i potrebne mjere izvršenja (sedmi stavak uvodne izjave), pozvao Sud „da u svojim presudama kojima utvrdi povredu Konvencije, utvrdi što smatra temeljnim sistemskim problemom i izvor tog problema, osobito kada je vjerojatno da će on dovesti do podnošenja brojnih zahtjeva, kako bi se pomoglo državama u pronalaženju odgovarajućeg rješenja i Odboru ministara u nadzoru izvršenja presuda" (stavak I. Rezolucije). Sud je izričito uputio na tu rezoluciju u prvoj pilot-presudi, promatrajući je u kontekstu rasta broja predmeta, osobito uslijed pojave niza predmeta proizašlih iz istog strukturnog ili sistemskog uzroka (*Broniowski protiv Poljske* [VV], 2004., stavak 190.).

B. Status takvih smjernica

11. Iako su presude Suda u biti deklaratorne prirode, u određenim posebnim okolnostima Sud može uputiti na vrstu mjere koja bi se mogla poduzeti kako bi se okončala utvrđena povreda. Povremeno Sud daje smjernice relevantne za proces izvršenja koje se odnose i na pojedinačne i na opće mjere. Međutim, uzimajući u obzir institucijsku ravnotežu između Suda i Odbora ministara utvrđenu u Konvenciji i odgovornost država u procesu izvršenja, države pod nadzorom Odbora ministara u konačnici odlučuju koje će mjere poduzeti (*Ilgar Mammadov protiv Azerbajdžana* [VV], 2019., stavak 182.). Postojanje ili nepostojanje izričite izjave povezane s izvršenjem nije odlučno za pitanje je li država ispunila svoje obveze iz članka 46. stavka 1. Odlučno je pitanje jesu li mjere koje je tužena država poduzela u skladu sa zaključcima i duhom presude Suda (*ibid.*, stavak 186.). Sud je nadalje pojasnio da bi ograničavanje procesa nadzora na izričite smjernice Suda dovelo do gubitka fleksibilnosti koja je Odboru ministara potrebna da bi, na temelju informacija koje dostavi tužena država i vodeći računa o okolnostima podnositelja zahtjeva koje se mijenjaju, nadzirao donošenje mjera koje su izvedive, pravodobne, prikladne i dostatne (*ibid.*, stavak 184.). Odbor ministara može preispitati smejrnice relevantne za izvršenje, primjerice, kada u postupku nadzora mora uzeti u obzir objektivne čimbenike koji su otkriveni nakon što je Sud donio presudu (*ibid.*, stavak 183.).

C. Vrste uputa

1. Upute na temelju članka 46.

a. Čemu su namijenjene?

12. Kako bi pomogao tuženoj državi da ispuni svoje obveze iz članka 46., Sud može uputiti na vrstu pojedinačnih i/ili općih mjera koje bi se mogle poduzeti kako bi se okončala situacija za koju je utvrđeno da predstavlja povredu Konvencije (*Suso Musa protiv Malte*, 2013., stavak 120.).

13. Za Sud je važno olakšati brzo i djelotvorno ispravljanje nedostatka utvrđenog u nacionalnom sustavu zaštite ljudskih prava. Nakon što se takav nedostatak utvrdi, nacionalna tijela imaju zadaću, podložno nadzoru Odbora ministara, poduzeti, retroaktivno ako je potrebno, nužne mjere pravne zaštite u skladu s načelom supsidijarnosti na temelju Konvencije tako da Sud ne mora ponavljati svoje utvrđenje povrede u nizu usporedivih predmeta (*Baybaşin protiv Nizozemske*, 2006., stavak 79.; *Aliyev protiv Azerbajdžana*, 2018., stavak 222.).

b. Kada su uključene?
– Upute na temelju članka 46. u odnosu na pojedinačnog podnositelja zahtjeva (pojedinačne mjere)

14. U određenim konkretnim okolnostima Sud može utvrditi da je korisno, ili čak nužno, tuženu Vladu uputiti na vrste mjera koje bi ta Vlada mogla ili trebala poduzeti kako bi okončala situaciju koja je dovela do utvrđenja povrede. Ponekad priroda utvrđene povrede može biti takva da ne ostavlja nikakav pravi izbor u pogledu potrebnih pojedinačnih mjera (*Hirsi Jamaa i drugi protiv Italije* [VV], 2012., stavci 209. – 211.; *Assanidze protiv Gruzije* [VV], 2004., stavak 202.; *Al-Saadoon i Mufdhi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2010., stavak 171.; *Savriddin Dzhurayev protiv Rusije*, 2013., stavci 252. – 254.).

15. Kad je riječ o ponavljanju i obnovi postupka, Sud nije nadležan naložiti takvu mjeru. Međutim, u slučajevima kada je pojedinac osuđen nakon postupka koji je uključivao povrede pretpostavki članka 6. Konvencije, Sud može uputiti na to da ponovno suđenje ili ponovno otvaranje predmeta, ako je zatraženo, predstavlja u načelu odgovarajući način ispravljanja te povrede. S druge strane, u nekim svojim presudama Sud je i sam izričito isključio ponavljanje ili obnovu, nakon utvrđivanja povrede članka 6. Konvencije, postupaka okončanih pravomoćnim sudskim odlukama (*Moreira Ferreira protiv Portugala (br. 2)* [VV], 2017., stavci 49. i 51., i također *Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV], 2020., stavci 311. – 314.). Pitanje ponavljanja i obnove postupka razmatralo se i u slučajevima kada je Sud utvrdio povredu članka 4. Protokola br. 7 (pravo da se ne bude dva puta suđen ili kažnjen u istoj stvari). U dotičnom predmetu Sud je primijetio da u konkretnim okolnostima ne postoji obveza tužene države da obnovi bilo koji postupak (*Tsonyo Tsonev protiv Bugarske (br. 4)*, 2021., stavci 62. – 66.).

c. Kada su uključene?
– Upute na temelju članka 46. u odnosu na strukturni problem (opće mjere)

16. U slučajevima kada je Sud utvrdio da se povreda Konvencije događa ili je vjerojatno da će se dogoditi u sličnim situacijama, napomenuo je da su nedvojbeno potrebne opće mjere na nacionalnoj razini i da bi te mjere trebale uzeti u obzir cijelu skupinu pojedinaca pogođenih praksom za koju je utvrđeno da predstavlja povredu. Nadalje, mjere bi trebale biti takve da ispravljaju povrede za koje je Sud utvrdio da se uobičajeno čine u praksi, kako sustav uspostavljen Konvencijom ne bi bio ugrožen velikim brojem zahtjeva koji se ponavljaju i koji proizlaze iz istog uzroka (*Baybaşin protiv Nizozemske*, 2006., stavak 79.).

2. Pilot-presude

a. Čemu su namijenjene?

17. Kako bi olakšao djelotvornu provedbu svojih presuda, Sud može usvojiti postupak donošenja pilot-presude koji mu omogućava da u presudi jasno utvrdi postojanje strukturnih problema iz kojih proizlaze povrede i da uputi na posebne mjere ili radnje koje tužena država treba poduzeti kako bi ih ispravila. Međutim, takav sudbeni pristup primjenjuje se uz dužno poštovanje odgovarajućih funkcija tijela Konvencije: na Odboru ministara je da procijeni provedbu pojedinačnih i općih mjera na temelju članka 46. stavka 2. Konvencije (*Greens i M.T. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2010., stavak 107.).

18. Još je jedan važan cilj postupka donošenja pilot-presude potaknuti tuženu državu da riješi velik broj pojedinačnih predmeta koji proizlaze iz istog strukturnog problema na domaćoj razini, čime se provodi načelo supsidijarnosti na kojem se temelji sustav Konvencije (*Varga i drugi protiv Mađarske*, 2015., stavak 96.).

b. Kada se donose?

19. Sud primjenjuje postupak donošenja pilot-presude u situacijama koje utječu na velik broj ljudi i u kojima postoji hitna potreba da im se pruži brza i primjerena pravna zaštita na domaćoj razini. Prilikom utvrđivanja da su predmeti prikladni za postupak donošenja pilot-presude, Sud je uzeo u obzir i činjenicu da trajno postojanje velikih strukturnih nedostataka koji uzrokuju ponavljanje povreda Konvencije nije samo otežavajući čimbenik u pogledu odgovornosti države na temelju Konvencije za prošlu ili trenutačnu situaciju već je i prijetnja budućoj djelotvornosti sustava nadzora uspostavljenog Konvencijom. Uzeo je u obzir i činjenicu da se situacija podnositelja zahtjeva ne može odvojiti od općeg problema koji proizlazi iz neke strukturne nepravilnosti, koja je utjecala na velik broj ljudi i vjerojatno će nastaviti utjecati i u budućnosti (*Varga i drugi protiv Mađarske*, 2015., stavak 111., *Rezmiveș i drugi protiv Rumunjske*, 2017., stavci 106. – 111.).

i. Postupovni značaj – rješavanje sličnih predmeta

20. Od presude u predmetu *Broniowski protiv Poljske* [VV], 2004., dosljedna je praksa Suda da u pilot-presude, osim odluka u pilot-predmetu, uključuje i razne procesne odluke koje se odnose na buduće postupanje u naknadnim predmetima – i u onima o kojima je tužena Vlada obaviještena i u predmetima po novim zahtjevima. Primjerice, Sud je često odlučivao odgoditi slične predmete do provedbe općih mjera od strane tužene države. Prekidao je ispitivanje sličnih zahtjeva koji su već bili u tijeku i obustavljao obradu svih zahtjeva koji još nisu evidentirani na dan donošenja pilot-presude (*Greens i M.T. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2010., stavci 121. – 122.). Također je predviđao svoje odluke o dopuštenosti neriješenih i budućih predmeta smatrajući da ih, u određenim okolnostima, može proglasiti nedopuštenima u skladu s Konvencijom (*Suljagić protiv Bosne i Hercegovine*, 2009., stavak 65.). Prema potrebi, Sud je odlučio dostaviti obavijest, na temelju pilot-presude, o svim sličnim zahtjevima koji su mu podneseni prije datuma donošenja presude (*Rutkowski i drugi protiv Poljske*, 2015., stavci 226. – 227., i deveta odredba izreke presude). U toj se praksi, koja obuhvaća niz rješenja, odražava logika postupka donošenja pilot-presude, prema kojoj su svi predmeti koji proizlaze iz istog temeljnog sistemskog uzroka unutar okvira tog postupka i obuhvaćeni procesom izvršenja pilot-presude (*Burmych i drugi protiv Ukrajine*, 2017., stavak 166.).

21. Pravilom 61. stavkom 6. Poslovnika Suda predviđena je mogućnost odgode ispitivanja svih sličnih zahtjeva do provođenja korektivnih mjera od strane tužene države. Sud je naglasio da je odgoda mogućnost, a ne obveza, što jasno proizlazi iz činjenice da su riječi „Ako to smatra prikladnim" uključene u tekst pravila 61. stavka 6. te iz različitih pristupa primijenjenih pri donošenju prethodnih pilot-presuda (*Varga i drugi protiv Mađarske*, 2015., stavak 114. s daljnjim referencama).

22. Općenito, u sudskoj praksi Suda mogu se utvrditi tri vrste pristupa za vremenski okvir donošenja općih mjera. U slučaju kada je Sud prethodno utvrdio problem koji je doveo do povrede, ali su ponavljajući zahtjevi i dalje podnošeni Sudu, napomenuo je da je dugo odlaganje do tog trenutka ukazivalo na to da postoji potreba za rasporedom te je istaknuo potrebu za takvim rasporedom u pilot-presudi (*Greens i M.T. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2010., stavak 115.). U drugim predmetima Sud je smatrao i da je bilo potrebno odrediti da se mjere donesu u razumnom roku, s obzirom na važnost i hitnost stvari i temeljnu prirodu prava o kojemu je riječ, ali nije smatrao prikladnim naznačiti određeni vremenski okvir navodeći da, s obzirom na prirodu problema, Vlada treba poduzeti odgovarajuće korake što je prije moguće (*Varga i drugi protiv Mađarske*, 2015., stavak 112.). Konačno, Sud je smatrao i da se, s obzirom na važnost i hitnost utvrđenog problema i temeljnu prirodu prava o kojima je riječ, mora odrediti razuman rok za provedbu općih mjera. Međutim, zaključio je da nije na Sudu da odredi takav rok u toj fazi; Odbor ministara bio je u boljem položaju da to učini. Sud je ipak odredio rok od šest mjeseci da tužena Vlada, u suradnji s Odborom ministara, dostavi precizan raspored za provedbu primjerenih općih mjera (*Rezmiveș i drugi protiv Rumunjske*, 2017., stavak 126.).

23. Ako tužena država ne usvoji takve mjere nakon donošenja pilot-presude i nastavi kršiti Konvenciju, Sud možda neće imati drugog izbora nego nastaviti s ispitivanjem svih sličnih zahtjeva koje je

prethodno odgodio (stavak 20. ovog vodiča) i donijeti presude kako bi osigurao djelotvorno poštovanje Konvencije (*Rezmiveș i drugi protiv Rumunjske*, 2017., stavak 105.).

24. U slučajevima kada je Sud nastavio s ispitivanjem sličnih zahtjeva u kontekstu pilot-presude, a u procesu izvršenja te presude nije uklonjen temeljni uzrok sistemskog problema, Sud je utvrdio da postoji mogućnost da to ponovno ispitivanje svih sličnih neriješenih zahtjeva ne ispuni svoju svrhu. U predmetu *Burmych i drugi protiv Ukrajine*, 2017. (stavci 176. – 199.), Sud je utvrdio da su neriješeni i budući predmeti sastavni dio procesa izvršenja pilot-presude. Podsjećajući da su pravna pitanja na temelju Konvencije već bila riješena u pilot-presudi, Sud je sa svoje liste izbrisao slične predmete koji su bili u tijeku. Smatrao je da njihovo rješavanje, što uključuje i pojedinačne mjere pravne zaštite, mora biti obuhvaćeno općim mjerama izvršenja koje tužena država treba uspostaviti pod nadzorom Odbora ministara. Nastavak ispitivanja tih predmeta od strane Suda ne bi imao nikakvu korisnu svrhu u smislu ciljeva Konvencije. Sud je, međutim, podsjetio da i dalje ima ovlast ponovno razmotriti zahtjeve (članak 37. stavak 2.) i naveo je da bi mogao ponovno ocijeniti situaciju u roku od dvije godine kako bi utvrdio treba li to učiniti (*Burmych i drugi protiv Ukrajine*, 2017., stavak 223.).

III. Nadležnost

A. Nadzor nad provedbom

25. Pitanje provedbe presuda Suda od strane država ugovornica nije u nadležnosti Suda ako nije otvoreno u kontekstu „postupka zbog neispunjenja obveze" predviđenog člankom 46. stavcima 4. i 5. Konvencije (*Moreira Ferreira protiv Portugala (br. 2)* [VV], 2017., stavak 102.). Umjesto toga, na temelju članka 46. stavka 2. funkcija nadzora nad izvršenjem presuda povjerena je Odboru ministara.

26. S obzirom na raznolikost sredstava dostupnih za postizanje povrata u prijašnje stanje i prirodu uključenih pitanja, pri izvršenju nadležnosti na temelju članka 46. stavka 2. Konvencije Odbor ministara u boljem je položaju od Suda ocijeniti konkretne mjere koje je potrebno poduzeti. Stoga je na Odboru ministara da, na temelju informacija koje dostavi tužena država i vodeći računa o okolnostima podnositelja zahtjeva koje se mijenjaju, nadzire donošenje mjera koje su izvedive, pravodobne, prikladne i dostatne za osiguranje najveće moguće naknade štete za povrede koje je utvrdio Sud (*Ilgar Mammadov protiv Azerbajdžana* [VV], 2019., stavak 155.).[3]

27. Odbor je izvršno tijelo Vijeća Europe i zbog toga je njegov rad političke prirode. Ipak, pri nadzoru nad izvršenjem presuda on ispunjava konkretan zadatak koji uključuje primjenu mjerodavnih pravnih pravila. Proces izvršenja odnosi se na ispunjavanje međunarodnopravnih obveza na temelju članka 46. stavka 1. Konvencije od strane ugovorne stranke. Te obveze temelje se na načelima međunarodnog prava koja se odnose na prekid, neponavljanje i naknadu štete kako su iskazani u Člancima o odgovornosti država. Odbor ministara godinama ih primjenjuje i trenutačno su izraženi u pravilu 6.2 Pravilnika Odbora ministara (*Ilgar Mammadov protiv Azerbajdžana* [VV], 2019., stavci 161. – 162.).

28. Stoga nadzorni mehanizam na temelju članka 46. Konvencije pruža sveobuhvatni okvir za izvršenje presuda Suda koji je ojačan praksom Odbora ministara. U sklopu tog okvira stalnim nadzornim radom Odbora stvorena je zbirka javnih dokumenata koja sadrži informacije koje su dostavile tužene države i druge strane na koje se proces izvršenja odnosi te u kojoj su evidentirane odluke Odbora u predmetima koji su pred njim u tijeku. Ta je praksa utjecala i na određivanje općih standarda u preporukama Odbora državama članicama o temama važnima za pitanja izvršenja (primjerice, Preporuka R(2000)2 o ponovnom ispitivanju ili ponovnom otvaranju određenih predmeta na domaćoj razini nakon presuda Europskoga suda za ljudska prava[4] ili Preporuka CM/Rec(2010)3 o djelotvornim pravnim sredstvima za prekomjernu duljinu trajanja postupka[5]). To je dovelo do toga da je Odbor ministara razvio opsežnu pravnu stečevinu (*Ilgar Mammadov protiv Azerbajdžana* [VV], 2019., stavci 161. – 163.).

29. Samo u postupku zbog neispunjenja obveze na temelju članka 46. stavka 4. Sud mora donijeti konačnu pravnu ocjenu o tome jesu li se poštovale obveze. Pritom Sud uzima u obzir sve aspekte postupka pred Odborom ministara, uključujući mjere na koje je uputio Odbor. Prilikom ocjenjivanja Sud uzima u obzir zaključke Odbora u postupku nadzora, stajalište tužene Vlade i podneske žrtve povrede. U kontekstu postupka zbog neispunjenja obveze Sud utvrđuje pravne obveze koje proizlaze iz konačne presude, kao i zaključaka i duha te presude, kako bi utvrdio je li tužena država propustila ispuniti svoje obveze iz članka 46. stavka 1. (*Ilgar Mammadov protiv Azerbajdžana* [VV], 2019., stavak 168.).

---

[3] Kad je riječ o nadležnosti Odbora ministara da, prilikom nadzora nad izvršenjem neke presude, uzme u obzir razvoj događaja nakon presude čak i ako on predstavlja osnovu za novi zahtjev Sudu, vidi *CM/Notes/1383/H46-17*.

[4] *Preporuka R(2000)2 o ponovnom ispitivanju ili ponovnom otvaranju određenih predmeta na domaćoj razini nakon presuda Europskoga suda za ljudska prava*.

[5] *Preporuka CM/Rec(2010)3 o djelotvornim pravnim sredstvima za prekomjernu duljinu trajanja postupka*.

B. Pitanja povezana s dopuštenosti

1. Članak 35. stavak 2. točka (b)

30. Uloga Odbora ministara u području izvršenja presuda Suda ne sprječava Sud da ispita neki novi zahtjev koji se odnosi na mjere koje je tužena država poduzela prilikom izvršenja neke presude ako taj zahtjev sadržava nove relevantne činjenice povezane s pitanjima o kojima nije odlučeno u prvotnoj presudi. Mjere koje je tužena država poduzela kako bi ispravila povredu koju je utvrdio Sud, a koje otvaraju novo pitanje o kojem nije odlučeno u izvornoj presudi, u nadležnosti su Suda i kao takve mogu predstavljati predmet novog zahtjeva koji Sud može razmatrati (*Guja protiv Republike Moldavije (br. 2)*, 2018., stavak 35.). Činjenica da je postupak nadzora u odnosu na izvršenje presude još uvijek u tijeku pred Odborom ministara ne sprječava Sud da razmotri novi zahtjev u onoj mjeri u kojoj on uključuje nove aspekte o kojima nije odlučeno u prvotnoj presudi (*Moreira Ferreira protiv Portugala (br. 2)* [VV], 2017., stavak 57.).

31. U ovom kontekstu potrebno je uputiti na kriterije utvrđene u sudskoj praksi u pogledu članka 35. stavka 2. točke (b), prema kojima zahtjev treba proglasiti nedopuštenim ako „je u osnovi isti kao neki predmet što ga je Sud već ispitao … i ne sadrži nikakve nove relevantne činjenice". Sud je stoga morao utvrditi odnose li se dva zahtjeva koje mu je podnijela udruga podnositeljica u biti na istu osobu, iste činjenice i iste prigovore (*Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) protiv Švicarske (br. 2)* [VV], 2009., stavak 63.).

32. Utvrđivanje postojanja „novog pitanja" u velikoj mjeri ovisi o konkretnim okolnostima određenog predmeta, a razlike između predmeta nisu uvijek jasne. Tako je, primjerice, u predmetu *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) protiv Švicarske (br. 2)* [VV], 2009., Sud utvrdio da je nadležan ispitati prigovor da je domaći sud odbio zahtjev za ponavljanje postupka nakon donošenja presude Suda. Sud se poglavito pozvao na činjenicu da su razlozi za odbijanje zahtjeva bili novi i da su stoga predstavljali relevantne nove činjenice koje mogu dovesti do nove povrede Konvencije (stavak 65.). Nadalje je uzeo u obzir činjenicu da je Odbor ministara završio svoj nadzor nad izvršenjem presude Suda, a da nije uzeo u obzir odbijanje ponavljanja postupka jer nije bio obaviješten o toj odluci. Sud je smatrao da je i s tog stajališta dotično odbijanje predstavljalo novu činjenicu (stavak 67.). Slično tome, u predmetu *Emre protiv Švicarske (br. 2)*, 2011., Sud je utvrdio da nova domaća presuda koja je donesena nakon ponovnog otvaranja predmeta i u kojoj je domaći sud proveo novo uspostavljanje ravnoteže između interesa predstavlja novu činjenicu. U tom je pogledu primijetio i da postupak izvršenja pred Odborom ministara još nije započeo (navedeno u predmetu *Egmez protiv Cipra* (odl.), 2012., stavci 54. – 56.).

33. Međutim, usporedivi prigovori odbijeni su u predmetima *Schelling protiv Austrije (br. 2)* (odl.), 2010., i *Steck-Risch i drugi protiv Lihtenštajna* (odl.), 2010., jer je Sud smatrao da se, s obzirom na činjenice predmeta, odluke domaćih sudova kojima su odbijeni zahtjevi za ponavljanje postupka nisu temeljile na novim relevantnim razlozima koji mogu dovesti do nove povrede Konvencije niti su bile s njima povezane. Nadalje, u predmetu *Steck-Risch i drugi protiv Lihtenštajna* (odl.), 2010., Sud je primijetio da je Odbor ministara završio svoj nadzor nad izvršenjem prethodne presude Suda prije nego što je domaći sud odbio ponavljanje postupka i ne pozivajući se na činjenicu da je moguće podnijeti zahtjev za ponavljanje postupka. Ni u tom pogledu nije bilo novih relevantnih činjenica (navedeno u predmetu *Egmez protiv Cipra* (odl.), 2012., stavci 54. – 56.).

34. Ne može se reći da se zadire u ovlasti Odbora ministara iz članka 46. u situaciji kada Sud mora razmatrati nove relevantne činjenice u kontekstu novog zahtjeva. S tog stajališta također, kad Sud ne bi bio u mogućnosti ispitati novu činjenicu, ona ne bi podlijegala nikakvom nadzoru na temelju Konvencije (*Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) protiv Švicarske (br. 2)* [VV], 2009., stavak 67.).

2. Članak 35. stavak 3. točka (b)

35. Sud se pozvao i na odluke Odbora ministara donesene u kontekstu postupka nadzora kako bi utvrdio traže li interesi poštovanja ljudskih prava ispitivanje osnovanosti zahtjeva (*Rooney protiv Irske*, 2013., stavak 34.).

3. Članak 37.

36. Sud se pozvao na načela iz članka 46. kada je ocjenjivao treba li izbrisati predmet s liste predmeta na temelju jednostrane izjave na temelju članka 37. stavka 1. točke (c) upućujući na pravnu stečevinu Odbora ministara (*Taşdemir protiv Turske* (odl.), 2019., stavak 20.). Sud je bio uvjeren da interesi poštovanja ljudskih prava zajamčenih Konvencijom i njezinim protokolima ne traže da nastavi s ispitivanjem zahtjeva osobito s obzirom na jasnu i opsežnu sudsku praksu o danoj temi. Konkretno, Sud je smatrao da su priroda i opseg obveza koje proizlaze iz Konvencije za tuženu državu već navedeni u brojnim njegovim presudama. Nadalje, o najčešćim pitanjima u dovoljnoj je mjeri bio obaviješten i Odbor ministara i njih se pratilo na temelju odredbi članka 46. stavka 2. Konvencije (*ibid.*, stavak 22.).

37. Sud je vratio predmet na svoju listu predmeta unatoč svojoj prethodnoj odluci o prihvaćanju jednostrane izjave Vlade. U predmetu *Willems i Gorjon protiv Belgije*, 2021., podnositelji zahtjeva izvorno su prigovorili ograničenju svojeg prava na pristup sudu. Predmet je izbrisan s liste (članak 37. stavak 1. točka (c) Konvencije) na temelju jednostrane izjave Vlade kojom je priznato da je odbacivanje žalbe podnositelja od strane Kasacijskog suda, zbog nepridržavanja formalnosti, bilo u suprotnosti s člankom 6. Podnositelji zahtjeva zatim su zatražili ponavljanje domaćeg postupka, ali je Kasacijski sud to odbio zauzevši stav da stajalište Vlade ne može biti obvezujuće za sudove zbog diobe vlasti. Štoviše, smatrao je da prvotno odbacivanje nije bilo u suprotnosti s Konvencijom. S obzirom na to, Europski sud vratio je predmet na listu i donio presudu o prigovoru. Naveo je da, iako njegovo prvo ispitivanje predmeta nije dovelo do presude pa se nije imalo što izvršiti na temelju članka 46., podnositelji zahtjeva imaju pravo očekivati da će nacionalna tijela, među ostalim sudovi, u dobroj vjeri izvršiti obveze koje je Vlada preuzela u postupku pred Sudom. Primijetio je sličnosti između odluke donesene na temelju jednostrane izjave kojom je priznata povreda prava pojedinca i presude kojom je utvrđena povreda Konvencije. U okviru svojeg dijela odgovornosti za osiguranje zaštite ljudskih prava, Kasacijski sud trebao je zaključiti koje su posljedice nastupile u domaćem pravnom poretku zbog Vladine izjave i prihvaćanja te izjave od strane Suda (*Willems i Gorjon protiv Belgije*, 2021., stavci 54. – 66.).

IV. Prilog

A. Mjerodavne upute na temelju članka 46. po člancima

1. Uvod

38. U ovom prilogu Vodiča kroz članak 46. opisane su glavne upute koje je Sud dao na temelju članka 46. u odnosu na brojne materijalne članke.

a. Članak 2.

i. Materijalni aspekt

39. U predmetima u kojima je postojao rizik od povrede prava na život podnositelja zahtjeva, zbog protjerivanja (stvarnog protjerivanja ili prijetnje protjerivanjem) u zemlju u kojoj bi bili suočeni sa smrtnom kaznom ili drugim okolnostima koje bi bile u suprotnosti s člankom 2., Sud je uputio tuženu državu da poduzme sve moguće korake kako bi dobila jamstvo od relevantnih državnih tijela da se neće primijeniti smrtna kazna (*Al-Saadoon i Mufdhi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2010., stavak 171.; *Al Nashiri protiv Poljske*, 2014., stavak 589.)[6].

ii. Proceduralni aspekt (učinkovita istraga)

40. Sud je povremeno izričito odbijao dati uputu da bi Vlada trebala, kao odgovor na takvo utvrđenje povrede članka 2., provesti novu istragu o dotičnoj smrti (*Ülkü Ekinci protiv Turske*, 2002., stavak 179.). To je odbijao na temelju toga što se u takvim slučajevima ne može pretpostaviti da se buduća istraga može provesti na odgovarajući način ili pružiti bilo kakvu zadovoljštinu bilo obitelji žrtve bilo široj javnosti osiguravanjem transparentnosti i odgovornosti. Zbog proteka vremena i njegova učinka na dokaze i dostupnost svjedoka takva je istraga neizbježno nezadovoljavajuća ili u njoj nije moguće izvesti zaključke, jer ne dovodi do utvrđivanja važnih činjenica ili uklanjanja dvojbi i sumnji. Čak i u predmetima o nestancima, u kojima se može tvrditi da je više toga dovedeno u pitanje jer su srodnici izloženi trajnoj neizvjesnosti u pogledu točne sudbine žrtve ili lokacije tijela, Sud se suzdržao od davanja bilo kakve izjave da bi trebalo pokrenuti novu istragu. Sud je smatrao da je na Odboru ministara koji djeluje na temelju članka 46. Konvencije da rješava pitanja o tome što može biti potrebno u praktičnom smislu u svrhu poštovanja obveza u svakom predmetu (*Finucane protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2003., stavak 89.).

41. Međutim, u nekim okolnostima naveo je i da smatra neizbježnim provođenje nove, neovisne istrage na temelju članka 46. Ta bi se istraga trebala provesti u svjetlu odredbi presude Suda i vodeći računa o zaključcima te presude u vezi s dotadašnjim nedostacima istrage (*Abuyeva i drugi protiv Rusije*, 2010., stavak 240.)[7]. Ako je domaća istraga još uvijek otvorena, Sud može smatrati prikladnim navesti određene bitne korake koje bi sada trebalo poduzeti, primjerice, ocjenjivanje, u svjetlu svih

[6] Za primjer ove prakse - u pravnoj stečevini koja se odnosi na izvršenje presuda ESLJP-a vidi Rezoluciju Odbora ministara *DH (90) 8* od 12. ožujka 1990. u predmetu *Soering protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1989., u kojem je tužena država dobila diplomatska jamstva da podnositelj zahtjeva neće biti izručen kako bi se protiv njega vodio kazneni postupak za djela za koja je propisana smrtna kazna.

[7] Stav je Odbora da tužene države imaju stalnu obvezu provoditi djelotvorne istrage: „kada je riječ o novim istragama nakon donošenja presude Europskog suda u kojoj su utvrđeni nedostaci u prvotnim istragama, bitno je da vlasti provedu ocjenu i detaljno obavijeste Odbor o tome koji se istražni koraci još mogu poduzeti, koji se istražni koraci više ne mogu poduzeti iz praktičnih ili pravnih razloga, koja se sredstva koriste za prevladavanje postojećih prepreka i koji se konkretni rezultati očekuju i u kojem roku" (vidi *Corsacov protiv Moldavije*, 2006., izlaganje na 1208. sastanku zamjenika ministara (23. – 25. rujna 2014.); vidi i *Gharibashvili protiv Gruzije*, izlaganje na 1222. sastanku zamjenika ministara (ožujak 2015.)).

poznatih činjenica, radnji predstavnika države koji su upotrijebili smrtonosnu silu, te odobravanje najbližim srodnicima pristupa ključnim dokumentima (*Gasangusenov protiv Rusije*, 2021., stavak 102.).

42. U slučajevima kada je postojao rizik da bi u odnosu na istrage koje su u tijeku mogla nastupiti zastara, Sud je ukazao tuženoj državi da treba okončati utvrđenu situaciju kako bi osiguralo da se istraga ne okonča zbog zastare kaznene odgovornosti. Takve je smjernice dao imajući na umu težinu zločina, velik broj pogođenih osoba, mjerodavne pravne standarde primjenjive na takve situacije u modernim demokracijama, važnost spoznaje istine o dotičnim događajima za društvo i činjenicu da je javni interes u provođenju kaznenog progona i donošenju osude protiv počinitelja općeprihvaćen, osobito u kontekstu ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti (*Udruga „21. prosinca 1989." i drugi protiv Rumunjske*, 2011., stavci 189. – 195.; *Aslakhanova i drugi protiv Rusije*, 2012., stavak 237.).

43. U drugim kontekstima i pozivajući se na pravnu stečevinu Odbora ministara, Sud je prihvatio da mogu postojati situacije u kojima je *de jure* ili *de facto* nemoguće ponovno pokrenuti kaznene istrage o događajima koji su doveli do zahtjeva koji su mu podneseni. Do takvih situacija može doći, primjerice, u slučajevima u kojima su navodni počinitelji oslobođeni i ne može im se suditi za isto kazneno djelo ili u slučajevima u kojima je kazneni postupak zastario zbog nastupanja zastare prema domaćem pravu. Doista, obnova kaznenog postupka koji je okončan zbog zastare može otvoriti pitanja pravne sigurnosti i stoga utjecati na prava okrivljenika na temelju članka 7. Konvencije. Slično tome, suđenje istom okrivljeniku za kazneno djelo za koje je već pravomoćno oslobođen ili osuđen može otvoriti pitanja u vezi s pravom tog okrivljenika da ne bude dva puta suđen ili kažnjen u istoj stvari u smislu članka 4. Protokola br. 7 uz Konvenciju (*Taşdemir protiv Turske* (odl.), 2019., stavak 14.).

44. Slično, Sud ne može zanemariti mogućnost da bi, ako prođe mnogo vremena od događaja, dokazi mogli nestati, biti uništeni ili postati nedostupni, te stoga možda više nije moguće u praksi ponovno otvoriti istragu i provesti je na učinkovit način. Dakle, pitanje ima li država članica obvezu obnoviti kazneni postupak i, posljedično, treba li jednostrana izjava uključivati takvu obvezu ovisit će o konkretnim okolnostima predmeta, među ostalim o prirodi i težini navodne povrede, o identitetu navodnog počinitelja, o tome jesu li mogle biti umiješane druge osobe koje nisu uključene u postupak, o razlogu zbog kojeg je kazneni postupak bio okončan, o svim nedostacima i nepravilnostima u postupku prije donošenja odluke o okončanju postupka te o tome je li navodni počinitelj pridonio nedostacima i nepravilnostima koji su doveli do okončanja kaznenog postupka (*Taşdemir protiv Turske* (odl.), 2019., stavci 15. – 16.).

45. Sud je primijetio da činjenica da je možda nemoguće ponoviti ili obnoviti postupak u predmetima koji se odnose na prigovore na temelju članaka 2. i 3. Konvencije, u načelu, ne predstavlja prepreku Odboru ministara da završi ispitivanje predmeta na temelju članka 46. Konvencije. Primjerice, nakon što je Veliko vijeće utvrdilo povredu proceduralnog aspekta članka 3. Konvencije u gore navedenom predmetu *Jeronovičs*, podnositelj zahtjeva zatražio je od državnog odvjetnika da ponovno otvori istragu o njegovim navodima. Njegov je zahtjev odbačen zbog isteka primjenjivog roka zastare. Odbor ministara smatrao je da su usvojene sve mjere propisane člankom 46. stavkom 1. Konvencije i odlučio je završiti ispitivanje predmeta (vidi Rezoluciju CM/ResDH(2017)312) (*Taşdemir protiv Turske* (odl.), 2019., stavak 19.).

iii. Posebno pitanje: planiranje i nadzor operacija

46. Sud je dao upute u slučajevima kada su se povrede dogodile u vezi s planiranjem i nadzorom državnih operacija u kojima se koristi smrtonosna sila. Utvrdio je da se povrede trebaju riješiti raznim vrstama i pojedinačnih i općih mjera koje se sastoje od odgovarajućih odgovora državnih institucija, s ciljem izvlačenja pouka iz prošlosti, podizanja svijesti o primjenjivim pravnim i operativnim standardima i odvraćanja od novih povreda slične prirode. Takve mjere mogu uključivati daljnje pribjegavanje nepravosudnim sredstvima prikupljanja informacija i utvrđivanja istine, javno priznanje i osuđivanje povreda prava na život tijekom sigurnosnih operacija te veće širenje informacija i bolju

obuku policije, vojske i sigurnosnog osoblja kako bi se osiguralo strogo poštovanje mjerodavnih međunarodnih pravnih standarda. Sprječavanje sličnih povreda u budućnosti trebalo bi se riješiti i u odgovarajućem pravnom okviru, osobito osiguravanjem toga da nacionalni pravni instrumenti koji se odnose na velike sigurnosne operacije i mehanizmi kojima je regulirana suradnja među vojnim, sigurnosnim i civilnim vlastima u takvim situacijama budu prikladni, kao i jasnim formuliranjem pravila kojima se uređuju načela i ograničenja upotrebe smrtonosne sile tijekom sigurnosnih operacija, koja odražavaju primjenjive međunarodne standarde (*Tagayeva i drugi protiv Rusije*, 2017., stavak 640.).

47. Kad je riječ o neprovođenju istrage u takvim okolnostima kada je relevantna istraga još uvijek bila otvorena na nacionalnoj razini i donesen je niz važnih činjeničnih utvrđenja, smatrao je da se posebne mjere koje se zahtijevaju od Ruske Federacije kako bi ispunila svoje obveze na temelju članka 46. Konvencije moraju utvrditi u svjetlu presude Suda te vodeći računa o zaključcima donesenima u vezi s nedostacima istrage koja je do tada provedena. Konkretno, tom bi se istragom trebale razjasniti glavne okolnosti korištenja neselektivnog oružja od strane predstavnika države i ocijeniti njihovo postupanje s obzirom na sve poznate činjenice. Trebalo bi i osigurati odgovarajući nadzor javnosti osiguravajući žrtvama pristup ključnim dokumentima, među ostalim nalazima i mišljenjima vještaka, koji su bili ključni za zaključke istrage o uzrocima smrti i odgovornosti službenika (*Tagayeva i drugi protiv Rusije*, 2017., stavak 641.).

b. Članak 3.

i. Materijalni aspekt: protjerivanje

α. Protjerivanje

48. Kad je riječ o članku 2., Sud je uputio na to da bi trebalo ishoditi diplomatska jamstva od zemlje odredišta da podnositelj zahtjeva po povratku neće biti podvrgnut postupanju protivnom članku 3. (*M.A. protiv Francuske*, 2018., stavak 91.; *Hirsi Jamaa i drugi protiv Italije*, 2012., stavak 211.).

49. Općenitije, u nedostatku mjera zaštite od protjerivanja podnositeljâ zahtjeva iz zemlje da bi se suočili s okolnostima koje bi bile u suprotnosti s člankom 3. (ili člankom 2.), Sud je dao upute u pogledu općih mjera za izmjenu zakonodavstva i osiguravanje promjene administrativne i sudske prakse kojom bi se osiguralo: (a) da postoji mehanizam koji od nadležnih tijela zahtijeva da kad god postoji dokaziva tvrdnja o rizicima s kojima će se stranac vjerojatno suočiti uslijed protjerivanja iz razloga državne sigurnosti zbog opće situacije u zemlji odredišta i svojih konkretnih okolnosti, da nadležna tijela rigorozno razmotre te rizike; (b) da zemlja odredišta uvijek bude navedena u pravno obvezujućem aktu, a da se promjena odredišta može osporavati pravnim putem; (c) da navedeni mehanizam omogućava razmatranje pitanja može li dotična osoba, ako bude poslana u treću zemlju, biti izložena riziku da bude poslana iz te zemlje u zemlju podrijetla bez odgovarajućeg razmatranja rizika od zlostavljanja; (d) da, ako se dokaziv tvrdnja o značajnom riziku od smrti ili zlostavljanja iznese prilikom osporavanja protjerivanja pravnim putem, to osporavanje ima automatski odgodni učinak do ishoda ispitivanja zahtjeva; i (e) da tvrdnje o ozbiljnom riziku od smrti ili zlostavljanja u zemlji odredišta sudovi rigorozno ispitaju (*Auad protiv Bugarske*, 2011., stavak 139.).

β. Sprječavanje mučenja, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja

50. U predmetu *Cestaro protiv Italije*, 2015., Sud je utvrdio da se talijansko kazneno zakonodavstvo pokazalo i neodgovarajućim u smislu zahtjeva da se kazne mučenja o kojima je riječ i lišenim bilo kakvog odvraćajućeg učinka koji može odvratiti od sličnih budućih povreda članka 3. Stoga se Sudu činilo da je strukturna priroda problema neosporna. Štoviše, uzimajući u obzir načela utvrđena u svojoj sudskoj praksi i razloge za svoja utvrđenja, Sud je smatrao da se isti problem pojavio u pogledu kriminalizacije ne samo činova mučenja već i drugih vrsta zlostavljanja zabranjenog člankom 3.: u nedostatku primjerene odredbe za sve vrste zlostavljanja zabranjenog člankom 3. u talijanskom kaznenom zakonodavstvu, zastara i ublažavanje kazne mogli bi u praksi spriječiti kažnjavanje ne samo

osoba odgovornih za činove „mučenja" već i počinitelje „nečovječnog" i „ponižavajućeg" postupanja na temelju iste odredbe, unatoč svim naporima tijela kaznenog progona i raspravnih sudova.

51. Kad je riječ o mjerama potrebnima za rješavanje tog problema, Sud je ponovio, prije svega, da pozitivne obveze države na temelju članka 3. mogu uključivati zahtjev da se uspostavi primjeren pravni okvir, osobito uvođenjem djelotvornih kaznenopravnih odredbi. Taj zahtjev proizlazi i iz drugih međunarodnih instrumenata kao što je, *inter alia*, članak 4. Konvencije protiv mučenja i ostalog okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja. To je navedeno i u zaključcima i preporukama Odbora UN-a za ljudska prava, Odbora UN-a protiv mučenja i Odbora Vijeća Europe za sprečavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja. U tom kontekstu, Sud je smatrao nužnim da se u talijanski pravni sustav uvede pravne mehanizme koji omogućavaju izricanje odgovarajućih kazni osobama koje su odgovorne za činove mučenja i druge vrste zlostavljanja na temelju članka 3. i sprječavanje tih osoba da iskoriste mjere nespojive sa sudskom praksom Suda (*Cestaro protiv Italije*, 2015., stavci 242. – 246.).

ii. Proceduralni aspekt

52. Iz sudske prakse Suda može se zaključiti da obveza neke države ugovornice da provede djelotvornu istragu na temelju članka 3., kao i na temelju članka 2. Konvencije, postoji sve dok je takva istraga još uvijek izvediva, ali nije provedena ili nije zadovoljila standarde Konvencije. Trajni propust provođenja potrebne istrage smatrat će se trajnom povredom te odredbe, koju je potrebno ispraviti osiguravanjem da se istraga koja je u tijeku ponovno pokrene bez odlaganja. Nakon toga, u skladu s primjenjivim konvencijskim načelima, istragu bi trebalo završiti što je prije moguće (*Abu Zubaydah protiv Litve*, 2018., stavak 682.).

iii. Posebno pitanje: nestale osobe

53. U predmetu *Aslakhanova i drugi protiv Rusije*, 2012., stavci 222. – 239., koji se odnosio na strukturni problem nestalih osoba, Sud je dao sljedeće opsežne upute na temelju članka 46., odnosno mjere koje spadaju u dvije glavne skupine:

α. Situacija obitelji žrtava

54. Prva i, prema mišljenju Suda, najvažnija skupina mjera koje je potrebno razmotriti odnosila se na patnje srodnika nestalih osoba, koji su i dalje bili u bolnoj neizvjesnosti u pogledu sudbine i okolnosti pretpostavljene smrti članova svoje obitelji. Sud je već utvrdio da se iz članka 3. može izvesti obveza države da objasni okolnosti smrti i lokaciju groba, a u prijašnjim presudama Suda o toj temi bilo je jasno da su kaznene istrage bile posebno nedjelotvorne u tom pogledu, što je dovelo do osjećaja teške bespomoćnosti i zbunjenosti kod žrtava. Obično se u istragama o otmicama, u okolnostima koje upućuju na provođenje tajnih sigurnosnih akcija, nije otkrila sudbina nestalih osoba. Unatoč veličini i težini problema, koji je zabilježen u mnogim nacionalnim i međunarodnim izvješćima, odgovor na ovaj aspekt ljudske patnje putem kaznenih istraga i dalje je nezadovoljavajući.

55. Sud je dalje primijetio jedan prijedlog koji se ponavlja: da se stvori jedinstveno tijelo na dovoljno visokoj razini zaduženo za rješavanje nestanaka u regiji, koje bi imalo neograničen pristup svim relevantnim informacijama i koje bi radilo na temelju povjerenja i partnerstva sa srodnicima nestalih osoba. To bi tijelo moglo sastaviti i održavati jedinstvenu bazu podataka o svim nestancima.

56. Još jedna neodgodiva potreba bila je dodjela konkretnih i odgovarajućih resursa potrebnih za obavljanje forenzičkih i znanstvenih radova velikih razmjera na terenu, uključujući pronalaženje i ekshumaciju pretpostavljenih mjesta ukopa; prikupljanje, pohranu i identifikaciju posmrtnih ostataka i, prema potrebi, sustavno uparivanje putem ažuriranih baza genetskih podataka. Čini se razumnim usmjeriti relevantne resurse u specijaliziranu instituciju sa sjedištem u regiji u kojoj su se nestanci dogodili i koja, potencijalno, blisko surađuje s gore navedenim stručnim tijelom na visokoj razini ili radi pod okriljem tog tijela.

57. Još jedan aspekt problema odnosio se na mogućnost isplate novčane naknade obiteljima žrtava. Sud je napomenuo da bi, u određenim okolnostima, plaćanje značajne financijske naknade, zajedno s jasnim i nedvosmislenim priznanjem odgovornosti države za „frustrirajuću i bolnu situaciju" srodnika, moglo riješiti pitanja na temelju članka 3. Konvencije.

58. Slično tome, nije isključio mogućnost da se srodnicima jednostrano ponude korektivne mjere u predmetima koji se odnose na osobe koje su nestale ili su ih ubili nepoznati počinitelji, i u kojima postoje *prima facie* dokazi u prilog navodima da domaća istraga nije ispunila pretpostavke na temelju Konvencije. Osim pitanja naknade, takva ponuda trebala bi u najmanju ruku sadržavati priznanje u tom smislu, a tužena Vlada trebala bi se obvezati da će, pod nadzorom Odbora ministara u kontekstu dužnosti potonjeg na temelju članka 46. stavka 2. Konvencije, provesti istragu u potpunosti u skladu s pretpostavkama Konvencije kako ih je definirao Sud u prethodnim sličnim predmetima.

β. Djelotvornost istrage

59. Druga skupina mjera za koje je Sud smatrao da bi se bez odgode trebale poduzeti odnosila se na nedjelotvornost kaznene istrage i posljedično nekažnjavanje počinitelja najtežih povreda ljudskih prava.

60. Sud je prihvatio da će nakon proteka mnogo godina od događaja biti značajnih poteškoća u prikupljanju iskaza očevidaca ili u otkrivanju i pokretanju postupka protiv navodnih počinitelja. Međutim, sudska praksa Suda o opsegu postupovne obveze je nedvosmislena. Čak i ako bi se moglo pokazati da iz istraga nije moguće izvesti zaključke ili da nisu dostupni dostatni dokazi, taj ishod nije neizbježan čak ni u kasnoj fazi te tužena Vlada ne može biti oslobođena od obveze ulaganja potrebnih napora. Stoga se ne može reći da se više ništa ne može učiniti.

61. Trajna obveza istraživanja situacija znanih ili pretpostavljenih smrti pojedinaca, kada postoje barem *prima facie* dokazi o umiješanosti države, ostaje na snazi čak i ako bi se humanitarni aspekt predmeta na temelju članka 3. mogao riješiti.

62. U praktičnom smislu, od iznimne je važnosti da tijela nadležna za provedbu zakona ulože sveobuhvatne i usmjerene napore u istraživanje nestanaka koji su se dogodili u regiji u prošlosti. S obzirom na jasne obrasce i sličnosti u pojavi takvih događaja, ključno je usvojiti vremenski ograničenu opću strategiju ili akcijski plan kako bi se razjasnilo niz pitanja koja su zajednička svim slučajevima u kojima se sumnja da su otmice izvršili državni službenici. Plan bi trebao uključivati i ocjenu primjerenosti postojećih zakonskih definicija kaznenih djela koja dovode do konkretne i raširene pojave nestanaka.

63. S obzirom na njihov širok opseg, prirodu dotičnih povreda i neodgodivu potrebu za njihovim ispravljanjem, Sudu se činilo nužnim da država bez odlaganja pripremi sveobuhvatnu i vremenski ograničenu strategiju za rješavanje tih problema i dostavi je Odboru ministara radi nadzora nad njezinom provedbom.

iv. Posebno pitanje: uvjeti u kojima borave osobe lišene slobode

64. Sud je u više navrata upozorio na neodgovarajuće uvjete na temelju članka 46. o u kojima borave osobe lišene slobode. U svojim tematskim raspravama o uvjetima u kojima borave osobe lišene slobode Odbor ministara grupirao je elemente kojima se tužene države trebaju baviti na temelju članka 46. na strukturne mjere osmišljene kako bi se poboljšali uvjeti i, često, smanjila prenapučenost te na uvođenje pravnih sredstava na domaćoj razini i radi sprječavanja zlostavljanja i radi naknade za pretrpljeno zlostavljanje (vidi *CM/Inf(2018)4*). Na preporuke i druge izvore navedene u tom dokumentu poziva se i u napomenama koje je Sud dao o ovoj temi (*Ananyev i drugi protiv Rusije*, 2012., stavci 197. – 240.; *Torreggiani i drugi protiv Italije*, 2013., stavci 91. – 99.; *Rezmiveș i drugi protiv Rumunjske*, 2017., stavci 115. – 126.; i *Sukachov protiv Ukrajine*, 2020., stavci 126. – 161.), iz kojih su izvedeni aspekti navedeni u nastavku.

α. Mjere za smanjenje prenapučenosti i poboljšanje materijalnih uvjeta u kojima borave osobe lišene slobode

65. Kada država nije u mogućnosti osigurati da svaki zatvorenik boravi u uvjetima sukladnima s člankom 3. Konvencije, Sud potiče državu da poduzme mjere u cilju smanjenja zatvorske populacije, primjerice, većom primjenom nezatvorskih kaznenih mjera, smanjenjem pribjegavanja istražnom zatvoru i sprječavanjem prekomjernog trajanja istražnog zatvora.

66. Nije na Sudu da uputi države kako da organiziraju svoje kaznenopravne i kaznene sustave jer ti procesi otvaraju složena pravna i praktična pitanja koja nadilaze pravosudnu funkciju Suda. Sud upućuje na preporuke Europskog odbora za sprječavanje mučenja, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (eng. *Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment* (CPT)), ocjene Odbora ministara i preporuke navedene u Bijeloj knjizi o prenapučenosti zatvora[8], u kojima je utvrđen niz mogućih rješenja za suzbijanje prenapučenosti i rješavanje neodgovarajućih materijalnih uvjeta boravka u zatvoru.

67. Kad je riječ o istražnom zatvoru, Sud je napomenuo da su CPT i Odbor ministara utvrdili da su ćelije u policijskim postajama „strukturno neprikladne" za boravak dulji od nekoliko dana te da su ti objekti namijenjeni smještaju pritvorenika samo na vrlo kratka razdoblja.

68. Kad je riječ o lišenju slobode nakon osude, Sud je primio na znanje reforme usmjerene na smanjenje najvećih kazni za određena kažnjiva djela, izricanje novčanih kazni kao alternativa kazni zatvora, puštanje na slobodu i oslobođenje od kazne i primjenu uvjetne osude. Takve mjere, zajedno s raznolikijim rasponom alternativa kazni zatvora, mogle bi imati pozitivan učinak na smanjenje zatvorske populacije. Druge mogućnosti uključuju ublažavanje uvjeta za odustajanje od izricanja kazne, primjenu uvjetne osude i prije svega proširenje mogućnosti pristupa uvjetnom otpustu i osiguranje djelotvornog rada probacijske službe.

69. Kad je riječ o ulaganju u stvaranje dodatnih zatvorskih kapaciteta, Sud je skrenuo pozornost na Preporuku Rec(99)22 Odbora ministara, prema kojoj takva mjera općenito vjerojatno neće osigurati trajno rješenje ovog problema. Nadalje, imajući na umu nesigurne fizičke uvjete i lošu higijenu u pojedinim zatvorima, trebalo bi i dalje izdvajati sredstva i za radove na obnovi postojećih zatvorskih objekata (*Rezmiveș i drugi protiv Rumunjske*, 2017., stavak 119.).

β. Pravna sredstva

70. Kad je riječ o domaćem pravnom sredstvu ili pravnim sredstvima koje je potrebno usvojiti kako bi se riješio sistemski problem utvrđen u predmetima ove vrste, Sud je često navodio da se, kada su u pitanju uvjeti u kojima borave osobe lišene slobode, „preventivna" i „kompenzacijska" pravna sredstva moraju međusobno nadopunjavati. Stoga, kada podnositelj zahtjeva boravi u uvjetima koji su u suprotnosti s člankom 3. Konvencije, najbolji je mogući oblik pravne zaštite brzo okončanje povrede prava na zabranu nečovječnog i ponižavajućeg postupanja. Nadalje, svatko tko je boravio u uvjetima koji narušavaju njegovo dostojanstvo mora imati mogućnost ostvariti zadovoljštinu pa bi trebalo uvesti posebno kompenzacijsko pravno sredstvo kako bi se omogućilo dosuđivanje odgovarajuće naknade (*J.M.B. i drugi protiv Francuske*, 2020., stavak 316.).

71. U tom kontekstu, Sud je sa zanimanjem primijetio zakonodavne inicijative u vezi s ublažavanjem kazni, kojim bi se mogla osigurati odgovarajuće obeštećenje u pogledu loših uvjeta u kojima borave osobe lišene slobode, pod uvjetom da je, kao prvo, takvo ublažavanje izričito odobreno kako bi se ispravila povreda članka 3. Konvencije i da, kao drugo, ima mjerljiv utjecaj na kaznu koju izdržava dotična osoba (*Rezmiveș i drugi protiv Rumunjske*, 2017., stavak 125.). Vraćajući se na to pitanje četiri godine kasnije, Sud je smatrao da mu pozitivne promjene u domaćoj sudskoj praksi u pogledu dostupnosti naknade štete za osobe koje su boravile u nečovječnim i ponižavajućim uvjetima dok su

[8] Europski odbor Vijeća Europe za probleme povezane s kriminalom (CDPC), lipanj 2016.

bile lišene slobode omogućuju da utvrdi da sada u Rumunjskoj postoji odgovarajuće kompenzacijsko pravno sredstvo (*Polgar protiv Rumunjske**, 2021., stavci 77. – 97. i 108.). Međutim, smatrao je da je ponovna pojava prenapučenosti zatvora takva da se preventivno pravno sredstvo ne može smatrati djelotvornim; potaknuo je domaće vlasti da rade na smanjenju broja zatvorenika na prihvatljive razine (*idem*., stavak 107.).

v. Posebno pitanje: nasilje u obitelji

72. Postoji značajan dio sudske prakse na temelju članka 3. koji se odnosi na nasilje u obitelji, zlostavljanje koje se pojavljuje u različitim oblicima, koji uključuju i ozbiljno tjelesno nasilje nad žrtvama i nanošenje teške emocionalne i psihološke štete putem zastrašivanja, prisile, izoliranja, kontroliranja, itd. Ispitujući takve predmete, Sud uzima u obzir i konkretne činjenice predmeta (djelotvornost odgovora nadležnih tijela na tešku situaciju žrtve) i primjerenost domaćeg okvira (zakonodavnog, institucionalnog, postupovnog okvira, politika) za sprječavanje nasilja u obitelji, sankcioniranje počinitelja i zaštitu žrtava. U predmetu *Tunikova i drugi protiv Rusije*,* 2021., Sud je detaljno analizirao praznine i nedostatke u domaćem sustavu. Nadalje je pozvao tuženu državu na temelju članka 46. da bez daljnjeg odlaganja uvede zakonodavne i druge vrste mjera dajući detaljne upute o potrebnom sveobuhvatnom i ciljanom odgovoru, koji obuhvaća sva područja djelovanja države. Dane upute odražavaju standarde koji su proizašli iz sudske prakse Suda i koji su dodatno nadahnuti standardima koje su razradili drugi međunarodni akteri, posebice Vijeće Europe (Istanbulska konvencija) i UN (konvencija CEDAW). One uključuju izmjene i dopune kaznenog zakona, dostupnost zaštitnih mjera, brze i proaktivne odgovore na prijave ili druge pokazatelje nasilja u obitelji, promjenu percepcije javnosti o rodno uvjetovanom nasilju, pružanje informacija o zaštiti žrtava i pomoći žrtvama, osiguranje suradnje među agencijama i osposobljavanje raznih stručnjaka i službenih osoba koji će se vjerojatno susresti sa slučajevima nasilja u obitelji (vidi stavke 145. – 158. presude).

c. Članak 5.

73. U nekim predmetima na temelju članka 5. Sud je smatrao da je priroda utvrđene povrede takva da ne ostavlja nikakav pravi izbor u pogledu mjera potrebnih za ispravljanje te povrede te je ukazao na te mjere.

74. Primjerice, u predmetu *Şahin Alpay protiv Turske*, 2018., stavci 194. – 195., Sud je smatrao da bi svako produljenje podnositeljeva pritvora podrazumijevalo produljenje povrede članka 5. stavka 1. i kršenje obveze tužene države da se podvrgne presudi Suda. Prema tome, imajući u vidu konkretne okolnosti predmeta, razloge za utvrđivanje povrede i hitnu potrebu za okončanjem povrede, Sud je smatrao da tužena država mora osigurati prekid pritvora podnositelja zahtjeva na najraniji mogući datum.

75. U predmetu *S.K. protiv Rusije*, 2017., stavci 134. – 135., podnositelj zahtjeva bio je smješten u prihvatnom centru za strance. Sud je ukazao i na pojedinačne i na opće mjere. Zaključio je da bi udaljenje podnositelja zahtjeva bilo u suprotnosti s člancima 2. i 3. Konvencije i da je daljnje zadržavanje podnositelja u suprotnosti s člankom 5. stavkom 1. Smatrao je prikladnim da podnositelj zahtjeva bude pušten na slobodu bez odlaganja, a najkasnije dan nakon obavijesti da je presuda postala konačna.

d. Članak 6.

76. Predmeti o prekomjernoj duljini trajanja postupka učestali su u sudskoj praksi Suda i često su povezani sa strukturnim problemima. Pravna stečevina Odbora ministara u fazi izvršenja odražava se u Preporuci CM/Rec(2010)3 o djelotvornim pravnim sredstvima za prekomjernu duljinu trajanja postupka. U tom dokumentu preporučen je niz koraka koje države mogu poduzeti kako bi riješile strukturne probleme prekomjerne duljine trajanja postupaka i po mogućnosti uvele pravna sredstva

koja mogu i ubrzati postupak i osigurati naknadu za prošlo odlaganje. Sud se na tu preporuku poziva i u svojim naputcima o ovoj temi.

77. Sud je naveo da je, kada je pravosudni sustav manjkav u pogledu pretpostavke razumnog roka iz članka 6. stavka 1. Konvencije, najdjelotvornije rješenje pravno sredstvo namijenjeno ubrzanju postupka kako bi se spriječilo da duljina trajanja postupka postane prekomjerna. Takvo pravno sredstvo pruža neospornu prednost u odnosu na pravno sredstvo koje osigurava samo naknadu jer se njime sprječava i utvrđivanje uzastopnih povreda u odnosu na isti postupak, a ne samo ispravlja povredu *a posteriori*, kao što je to slučaj s kompenzacijskim pravnim sredstvom. Sud je utvrdio da su neke države savršeno razumjele situaciju odlučivši kombinirati dvije vrste pravnih sredstava, jedno namijenjeno ubrzanju postupka, a drugo osiguranju naknade štetu (*Gazsó protiv Mađarske*, 2015., stavak 39.).

78. I obnova kaznenog postupka na temelju članka 46. dobro je utvrđeni dio pravne stečevine Odbora ministara u odnosu na članak 6. Samo u jednoj državi članici, Lihtenštajnu, ne postoji mogućnost ponovnog ispitivanja ili obnove kaznenopravnog predmeta na temelju presude Europskog suda za ljudska prava (*Moreira Ferreira protiv Portugala (br. 2)*, 2017., stavak 39.).

79. Obnova kaznenog postupka stoga je dostupna gotovo svim podnositeljima zahtjeva koji su pretrpjeli povredu članka 6. u njegovu kaznenom aspektu. Sud se ponekad poziva na dostupnost te mogućnosti u svojim naputcima navodeći da bi najprikladniji oblik obeštećenja, u načelu, bio suđenje *de novo* ili obnova postupka, ako to zatraži podnositelj zahtjeva (*Öcalan protiv Turske* [VV], 2005., stavak 210., *Sakhnovskiy protiv Rusije* [VV], 2010., stavak 112.).

80. Međutim, Sud je naveo i da obnova domaćeg postupka ne bi bila relevantna mjera s obzirom na konkretne okolnosti nekog predmeta. U predmetu *Henryk Urban i Ryszard Urban protiv Poljske*, 2010., (stavci 64. – 67.) Sud je na to ukazao u situaciji u kojoj se povreda odnosila na korištenje „prisjednika" (vrsta sudskih savjetnika čije je razrješenje mogla naložiti izvršna vlast) u prvom stupnju. Napomenuo je da je strukturni problem već bio uklonjen na domaćoj razini i da je Ustavni sud utvrdio da je uloga „prisjednika" neustavna. Taj je sud presudio da neće dopustiti ponovno otvaranje predmeta o kojima su u prošlosti odlučili prisjednici uz obrazloženje da bi to narušilo načelo pravne sigurnosti te je primijetio da ne postoji automatska povezanost između tog nedostatka i valjanosti svake pojedine odluke koju su prethodno donijeli prisjednici u pojedinačnim predmetima. Sud nije smatrao da je to tumačenje bilo proizvoljno ili očigledno nerazumno pozivajući se na svoju sudsku praksu u kojoj se naglašava značaj načela pravne sigurnosti u kontekstu pravomoćnih sudskih presuda.

81. Sud je dao upute u pogledu drugih vrsta povreda članka 6. Primjerice, utvrdio je strukturni nedostatak u ruskom pravu u vezi s praksom simulirane kupnje nedopuštenih droga, koja nije bila popraćena djelotvornim mjerama pravne zaštite protiv zlouporabe (poticanje na kazneno djelo). Uputio je na potrebu izmjene domaćeg prava kako bi se propisalo jasan i predvidljiv postupak odobrenja takvih tajnih operacija od strane pravosudnog tijela koje pruža djelotvorna jamstva protiv zlouporabe. To bi pak omogućilo domaćim sudovima da provode odgovarajuće preispitivanje prigovora o poticanju na kazneno djelo u skladu s konvencijskim standardom (*Kuzmina i drugi protiv Rusije*, 2021., stavci 108. – 120.).

82. U brojnim je presudama Sud utvrdio da o podnositeljevu predmetu nije odlučeno na domaćoj razini od strane „zakonom ustanovljenog suda" kako to zahtijeva članak 6., te je na temelju članka 46. razmotrio kakve bi zaključke o posljedicama trebalo izvesti iz takvog utvrđenja. U predmetu *Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV], 2020., povreda članka 6. proizlazila je iz intervencije ministrice pravosuđa u postupku imenovanja sudaca novoosnovanog žalbenog suda, koja nije postupala u skladu s postupkom propisanim zakonom. Na temelju članka 46., a u odnosu na samog podnositelja, Sud je na raspravi primio na znanje njegov stav da ne želi da se prvobitni kazneni postupak protiv njega obnovi. Zatim je pojasnio da utvrđenje povrede kao takvo ne nameće obvezu domaćim tijelima da ponovno razmotre sve slične predmete u kojima je presuda do tada postala pravomoćna (*res judicata*).

83. Širi sistemski problem otkriven je u predmetu *Dolińska-Ficek i Ozimek protiv Poljske*,* 2021. Podnositelji zahtjeva prigovorili su da novoosnovano Vijeće za izvanredno preispitivanje i javne poslove Vrhovnog suda ne ispunjava pretpostavke iz članka 6. s obzirom na okolnosti u kojima su njegovi članovi imenovani. Sud je presudio da su povrede domaćeg prava koje je utvrdio u svojoj presudi, a koje su proizašle iz nepoštovanja vladavine prava, načela diobe vlasti i neovisnosti pravosuđa, bitno narušile postupak imenovanja sudaca. Tom propustu dodatno je doprinijelo postupanje šefa države, koji je očigledno u suprotnosti s vladavinom prava izvršio imenovanja unatoč sudskom nalogu kojim je taj postupak obustavljen jer je pravno osporen. Sud je naveo da je postupak za imenovanje sudaca, u kojem je utvrđen nedopušten utjecaj zakonodavne i izvršne vlasti na imenovanje sudaca, sam po sebi nespojiv s člankom 6. stavkom 1. Konvencije i, kao takav, predstavlja temeljnu nepravilnost koja negativno utječe na cijeli proces i narušava legitimitet suda koji je sastavljen od tako imenovanih sudaca. Na temelju članka 46. Sud je odlučio ne dati nikakve posebne upute, već je kao opće smjernice tijelima tužene države istaknuo da bi njegov zaključak mogao sustavno utjecati na buduće imenovanje sudaca na sve sudove. Podsjećajući da su zakonske izmjene iz 2017. godine izvor problema, naveo je da su potrebne brze korektivne mjere domaćih vlasti.

e. Članak 7.

84. U slučaju povrede članka 7., Sud je ponekad ukazivao na pojedinačne mjere: obnova domaćeg postupka na zahtjev podnositelja zahtjeva (*Dragotoniu i Militaru-Pidhorni protiv Rumunjske*, 2007. stavak 55., primjenjujući isto načelo kao i u slučaju kada je osoba osuđena u suprotnosti s člankom 6. Konvencije); puštanje podnositelja zahtjeva na slobodu što je ranije moguće (*Del Río Prada protiv Španjolske* [VV], 2013., stavak 139., nakon što je utvrdio povredu članka 7. kao i članka 5. stavka 1. Konvencije); ili zahtijevanje da tužena država osigura da se kazna podnositelja zahtjeva na doživotni zatvor zamijeni kaznom zatvora u trajanju od najviše trideset godina, u skladu s načelom retroaktivnosti blaže kazne (*Scoppola protiv Italije (br. 2)* [VV], 2009., stavak 154. i odredba br. 6 (a) izreke).

f. Članak 9.

85. U kontekstu članka 9. Sud je ukazao na to da bi ponavljanje domaćeg postupka moglo pružiti mogućnost ispravljanja utvrđene povrede (*Biblijski centar Čuvaške Republike protiv Rusije*, 2014., stavak 66.).

g. Članak 10.

86. U predmetu *OOO Informatsionnoye Agentstvo Tambov-Inform protiv Rusije*, 2021., Sud je utvrdio povredu slobode izražavanja internetskog medija zbog pravila kojima su medijima nametnuta određena ograničenja uoči parlamentarnih izbora. Smatrao je da se ta ograničenja temelje na nejasnom kriteriju koji nadležnim tijelima pruža vrlo široku diskrecijsku ovlast, te je ukazao na nepostojanje posebnog propisa kojim bi se reguliralo internetske publikacije medijskih društava u vezi s nadolazećim izborima. Nadalje je primijetio široko područje primjene relevantnih pravila, njihovu nejasnoću u određenim aspektima i cjelokupnu nesigurnost pravnog okvira za medijske kuće. Pozvao je tuženu državu da poduzme potrebne mjere kako bi zaštitila slobodu izražavanja medija (tiskanih i internetskih) i kako bi zaštitila uređivačku neovisnost tijekom izbornih kampanja, te kako bi ublažila obeshrabrujući učinak koji na medije imaju pravila kojima je regulirano „vođenje predizborne kampanje" (stavci 126. – 128.).

h. Članak 18. u vezi s člancima 5. i 8.

87. Sud je ispitao obveze tužene države na temelju članka 46. nakon povrede članka 18. u vezi s člankom 5. u predmetu *Ilgar Mammadov protiv Azerbajdžana* (članak 46. stavak 4.) pozivajući se na svoju prvotnu presudu u tom predmetu u kojoj nisu dane nikakve upute relevantne za izvršenje. Kada

je Veliko vijeće ispitalo mjere izvršenja u presudi na temelju članka 46. stavka 4., utvrdilo je da je, u svjetlu njegova zaključka povezanog s prirodom njegova utvrđenja povrede članka 18. u vezi s člankom 5. u prvoj presudi *Mammadov*, Azerbajdžan dužan ukloniti negativne posljedice iznošenja optužbi za koje je Sud utvrdio da predstavljaju zlouporabu. S obzirom na taj zaključak prva presuda *Mammadov* i pripadajuća obveza povrata u prijašnje stanje prvotno su obvezivale državu na povlačenje ili poništenje optužbi koje je Sud kritizirao jer predstavljaju zlouporabu i na okončanje istražnog zatvora g. Mammadova. Štoviše, njegov boravak u istražnom zatvoru okončan je kada ga je u ožujku 2014. godine osudio prvostupanjski sud. Međutim, te optužbe nikada nisu poništene. Upravo suprotno, njegova kasnija osuda u cijelosti se temeljila na njima. Stoga kasnijim zadržavanjem u zatvoru na temelju te osude (umjesto da ga se zadrži u istražnom zatvoru) nije ga se vratilo u položaj u kojem bi bio da se nisu zanemarile pretpostavke Konvencije. Primarna obveza povrata u prijašnje stanje stoga je i dalje podrazumijevala uklanjanje negativnih posljedica iznošenja spornih optužbi za kaznena djela, uključujući njegov otpust iz zatvora. Sud je zatim razmotrio je li se mogao postići povrat u prijašnje stanje u vidu uklanjanja negativnih posljedica iznošenja optužbi za kaznena djela koje je Sud kritizirao jer predstavljaju zlouporabu odnosno bi li to bilo „materijalno nemoguće" odnosno „bi li uključivalo teret koji je potpuno nerazmjeran koristi koja proizlazi iz restitucije u odnosu na onu koja proizlazi iz kompenzacije". U odnosu na te elemente Sud je utvrdio da nisu postojale prepreke postizanju povrata u prijašnje stanje. Stoga je utvrdio da pripadajuća obveza povrata u prijašnje stanje koju Azerbajdžan ima na temelju članka 46. stavka 1. podrazumijeva da Azerbajdžan mora ukloniti negativne posljedice iznošenja optužbi za kaznena djela koje je Sud kritizirao jer predstavljaju zlouporabu i da mora otpustiti g. Mammadova iz zatvora.

Sud je od tada, u brojnim predmetima u kojima je utvrdio povredu članka 18. u vezi s člankom 5., odlučio uključiti uputu na temelju članka 46. da bi podnositelja zahtjeva trebalo odmah pustiti na slobodu, zajedno s odredbom izreke u tom smislu (vidi *Kavala protiv Turske*, 2019., stavci 235. – 240.). U predmetu *Selahattin Demirtaş protiv Turske (br. 2)* [VV], 2020., u vrijeme donošenja presude Suda podnositelj zahtjeva bio je zadržan u istražnom zatvoru zbog optužbi za kazneno djelo koje su se razlikovale od onih koje su osporene u njegovu zahtjevu. Međutim, budući da su se nove optužbe odnosile na iste činjenice za koje je Sud utvrdio da nisu dostatne da opravdaju lišenje slobode podnositelja zahtjeva, ipak je uputio na to da bi podnositelja zahtjeva trebalo pustiti na slobodu. Inače bi postojala mogućnost da vlasti zaobiđu pravo na slobodu (vidi stavke 440. – 442.).

88. U drugim predmetima povezanima s člankom 18. Sud je uputio na to da opće mjere koje tužena država treba poduzeti moraju prioritetno biti usmjerene na zaštitu kritičara vlade, aktivista civilnog društva i boraca za ljudska prava od proizvoljnog uhićenja i pritvaranja. Mjere koje je potrebno poduzeti moraju osigurati iskorjenjivanje osvetničkih progona i zlouporabe kaznenog prava protiv te skupine pojedinaca te neponavljanje sličnih praksi u budućnosti (*Aliyev protiv Azerbajdžana*, 2018., stavci 223. – 228.).

i. Članak 34.

89. U predmetima u kojima je došlo do povrede članka 34., a stvar se odnosi na izgon, protjerivanje ili otmicu, podnositelj zahtjeva često se nalazi izvan državnog područja tužene države do trenutka kada Sud utvrdi povredu. U takvim predmetima Sud je napomenuo da činjenica da je podnositelj zahtjeva izvan jurisdikcije tužene države nedvojbeno otežava potonjoj da do njega dođe i poduzme korektivne mjere u njegovu korist. Međutim, to nisu okolnosti koje same po sebi oslobađaju tuženu državu od njezine zakonske obveze da poduzme sve mjere iz svoje nadležnosti kako bi se okončala utvrđena povreda i ispravile njezine posljedice. Iako se posebne potrebne mjere mogu razlikovati ovisno o konkretnim okolnostima svakog predmeta, obveza podvrgavanja presudi zahtijeva od tužene države, podložno nadzoru Odbora ministara, da otkrije i upotrijebi u dobroj vjeri ona pravna, diplomatska i/ili praktična sredstva koja mogu biti potrebna da se u najvećoj mogućoj mjeri osigura pravo podnositelja zahtjeva za koje je Sud utvrdio da je povrijeđeno. Isto tako, tužena država *a fortiori* ima mogućnost poduzeti one pojedinačne mjere koje su u potpunosti u njezinoj nadležnosti, kao što je provođenje

djelotvorne istrage o dotičnom događaju kako bi se ispravile postupovne povrede koje je Sud utvrdio (*Savriddin Dzhurayev protiv Rusije*, 2013., stavci 253. – 255.).

j. Članak 1. Protokola br. 1

90. Sud je dao upute za izvršenje u nizu predmeta koji se odnose na članak 1. Protokola br. 1, kao što su pitanja povezana s pravom vlasništva koja se otvaraju u kontekstu strukturnih problema (*Broniowski protiv Poljske* [VV], 2004., stavak 190.).

91. U takvim predmetima Sud je uputio na to da tužena država prije svega mora, ili ukloniti sve prepreke djelotvornom ostvarivanju prava o kojemu je riječ od strane velikog broja osoba koje su, kao dotični podnositelji zahtjeva, bile pogođene situacijom za koju je Sud utvrdio da je nespojiva s Konvencijom ili, ako to nije moguće, mora osigurati primjereno obeštećenje (*Maria Atanasiu i drugi protiv Rumunjske*, 2010., stavak 231.; *Broniowski protiv Poljske* [VV], 2004., stavak 194.). Potonji element obično podrazumijeva uspostavu pravnog sredstva koje osobama koje su izgubile svoju imovinu omogućava da osiguraju naknadu razumno razmjernu njezinoj tržišnoj vrijednosti (*Krasteva i drugi protiv Bugarske*, 2017., stavak 34.).

92. Sud je primijetio i da je uspostavljanje ravnoteže između prava koja su dovedena u pitanje, kao i dobitaka i gubitaka različitih osoba na koje utječe proces transformacije državnog gospodarstva i pravnog sustava, iznimno težak zadatak koji uključuje niz različitih domaćih tijela. Stoga je smatrao da tužena država mora imati značajnu slobodu procjene u odabiru mjera za osiguranje poštovanja prava vlasništva ili za reguliranje vlasničkih odnosa unutar zemlje te u njihovoj provedbi (*Maria Atanasiu i drugi protiv Rumunjske*, 2010., stavak 233.).

93. U predmetima u kojima je miješanje proizašlo iz zakona o kontroli najamnine Sud je uputio na to da bi miješanje trebalo ispraviti u smislu omogućavanja najmodavcima da naplaćuju najamnine koje su u skladu sa slobodnom tržišnom vrijednošću i da bi država trebala uvesti, što je prije moguće, posebno i jasno uređeno kompenzacijsko pravno sredstvo kako bi se pružilo stvarno i djelotvorno obeštećenje za utvrđenu povredu (*Bittó i drugi protiv Slovačke*, 2014., stavci 134. – 135.).

94. U predmetu u kojem je do povrede došlo zbog nepostojanja postupovnih mjera zaštite, zbog čega oni koji su bili pogođeni miješanjem u njihovo pravo vlasništva (poništavanje dionica i obveznica) nisu mogli djelotvorno osporiti mjere koje su poduzela nacionalna tijela, Sud je istaknuo da je ključno podnositeljima zahtjeva pružiti put do djelotvorne pravne zaštite. To bi trebalo učiniti čim to bude moguće (nakon okončanja ustavnog postupka koji je u tijeku). S obzirom na to da je prošlo nekoliko godina otkad je došlo do miješanja, Sud je nadalje naglasio važnost izbjegavanja bilo kakvih daljnjih nepotrebnih odlaganja u odlučivanju o zahtjevima podnositelja zahtjeva (*Pintar i drugi protiv Slovenije*, 2021., stavak 114.).

Popis navedenih predmeta

Sudska praksa navedena u ovom Vodiču odnosi se na presude ili odluke koje je donio Sud te na odluke i izvješća Europske komisije za ljudska prava („Komisija”).

Ako nije drugačije naznačeno, sva upućivanja odnose se na presude o osnovanosti koje je donijelo vijeće Suda. Kratica „(odl.)” znači da se navođenje odnosi na odluku Suda, a „[VV]” da je predmet bio pred Velikim vijećem.

Presude Vijeća koje nisu postale konačne u smislu članka 44. Konvencije označene su zvjezdicom (*) na popisu u nastavku. Člankom 44. stavkom 2. Konvencije propisano je: „Presuda vijeća je konačna: a) kad stranke izjave da neće uložiti zahtjev za podnošenje slučaja velikom vijeću; ili b) tri mjeseca nakon dana donošenja presude, ako nije uložen zahtjev za podnošenje predmeta velikom vijeću; ili c) kad odbor velikoga vijeća odbaci zahtjev o podnošenju na temelju članka 43.” U slučajevima kada Veliko vijeće prihvati zahtjev za podnošenje, presuda vijeća ne postaje konačnom te nema pravni učinak; konačnom postaje naknadna presuda Velikog vijeća.

Hiperveze na predmete navedene u elektroničkoj inačici Vodiča upućuju na bazu HUDOC (http://hudoc.echr.coe.int) koja omogućuje pristup sudskoj praksi Suda (u presude i odluke Velikog vijeća, vijeća i odbora, predmete o kojima je dostavljena obavijest, savjetodavna mišljenja i pravne sažetke iz Informativne bilješke o sudskoj praksi) te Komisije (odluke i izvješća) te na rezolucije Odbora ministara.

Sud svoje presude i odluke donosi na engleskom i/ili francuskom, svoja dva službena jezika. HUDOC sadržava i prijevode mnogih važnih predmeta na više od trideset neslužbenih jezika te poveznice na oko stotinu *online* zbirki prakse Suda koje su izradile treće strane. Sve raspoložive jezične verzije za navedene predmete dostupne su putem kartice „Language versions” u bazi podataka HUDOC, a tu karticu možete pronaći nakon što kliknete na hipervezu predmeta.

—A—

Abuyeva i drugi protiv Rusije, br. 27065/05, 2. prosinca 2010.
Abu Zubaydah protiv Litve, br. 46454/11, 31. svibnja 2018.
Al-Saadoon i Mufdhi protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 61498/08, ECHR 2010
Aliyev protiv Azerbajdžana, br. 68762/14 i 71200/14, 20. rujna 2018.
Al Nashiri protiv Poljske, br. 28761/11, 24. srpnja 2014.
Ananyev i drugi protiv Rusije, br. 42525/07 i 60800/08, 10. siječnja 2012.
Aslakhanova i drugi protiv Rusije, br. 2944/06 i četiri druga zahtjeva, 18. prosinca 2012.
Assanidze protiv Gruzije [VV], br. 71503/01, ECHR 2004-II
Auad protiv Bugarske, br. 46390/10, 11. listopada 2011.

—B—

Baybaşin protiv Nizozemske, br. 13600/02, 6. srpnja 2006.
Biblijski centar Čuvaške Republike protiv Rusije, br. 33203/08, 12. lipnja 2014.
Bittó i drugi protiv Slovačke, br. 30255/09, 28. siječnja 2014.
Broniowski protiv Poljske [VV], br. 31443/96, ECHR 2004-V
Brumărescu protiv Rumunjske (pravedna naknada) [VV], br. 28342/95, ECHR 2001-I
Burmych i drugi protiv Ukrajine (brisanje) [VV], br. 46852/13 et al., 12. listopada 2017.

—C—

Cestaro protiv Italije, br. 6884/11, 7. travnja 2015.
Claes i drugi protiv Belgije, br. 46825/99 i šest drugih zahtjeva, 2. lipnja 2005.
Corsacov protiv Moldavije, br. 18944/02, 4. travnja 2006.

—D—

Dolińska-Ficek i Ozimek protiv Poljske,* br. 49868/19 i 57511/19, 8. studenoga 2021.
Del Río Prada protiv Španjolske [VV], br. 42750/09, ECHR 2013
Dragotoniu i Militaru-Pidhorni protiv Rumunjske, br. 77193/01 i 77196/01, 24. svibnja 2007.

—E—

E.G. protiv Poljske (odl.), br. 50425/99, 23. rujna 2008.
Egmez protiv Cipra (odl.), br. 12214/07, 18. rujna 2012.
Emre protiv Švicarske (br. 2), br. 5056/10, 11. listopada 2011.

—F—

Finucane protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 29178/95, ECHR 2003-VIII

—G—

Gasangusenov protiv Rusije, br. 78019/17, 30. ožujka 2021.
Gazsó protiv Mađarske, br. 48322/12, 16. srpnja 2015.
Gençel protiv Turske, br. 53431/99, 23. listopada 2003.
Gharibashvili protiv Gruzije, br. 11830/03, 29. srpnja 2008.
Greens i M.T. protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 60041/08 i 60054/08, ECHR 2010
Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda [VV], br. 26374/18, 1. prosinca 2020.
Guja protiv Republike Moldavije (br. 2), br. 1085/10, 27. veljače 2018.

—H—

Henryk Urban i Ryszard Urban protiv Poljske, br. 23614/08, 30. studenoga 2010.
Hirsi Jamaa i drugi protiv Italije [VV], br. 27765/09, ECHR 2012

—I—

Ilgar Mammadov protiv Azerbajdžana [VV], br. 15172/13, 29. svibnja 2019.

—J—

J.M.B. i drugi protiv Francuske, br. 9671/15 i 31 drugi zahtjev, 30. siječnja 2020.

—K—

Kavala protiv Turske, br. 28749/18, 10. prosinca 2019.
Krasteva i drugi protiv Bugarske, br. 5334/11, 1. lipnja 2017.
Kuzmina i drugi protiv Rusije, br. 66152/14 i osam drugih zahtjeva, 20. travnja 2021.

—M—

M.A. protiv Francuske, br. 9373/15, 1. veljače 2018.
Maestri protiv Italije [VV], br. 39748/98, ECHR 2004-I
Maria Atanasiu i drugi protiv Rumunjske, br. 30767/05 i 33800/06, 12. listopada 2010.
Moreira Ferreira protiv Portugala (br. 2) [VV], br. 19867/12, 11. srpnja 2017.

—N—

Novruk i drugi protiv Rusije, br. 31039/11 i četiri druga zahtjeva, 15. ožujka 2016.

—O—

Öcalan protiv Turske [VV], br. 46221/99, ECHR 2005-IV
OOO Informatsionnoye Agentstvo Tambov-Inform protiv Rusije, br. 43351/12, 18. svibnja 2021.

—P—

Papamichalopoulos i drugi protiv Grčke (članak 50.), 31. listopada 1995., Serija A br. 330-B
Pelladoah protiv Nizozemske, 22. rujna 1994., Serija A br. 297-B
Pintar i drugi protiv Slovenije, br. 49969/14 i četiri druga zahtjeva, 14. rujna 2021.
Polgar protiv Rumunjske, br. 39412/19, 20. srpnja 2021.

—R—

Rezmiveș i drugi protiv Rumunjske, br. 61467/12 i tri druga zahtjeva, 25. travnja 2017.
Rooney protiv Irske, br. 32614/10, 31. listopada 2013.
Rutkowski i drugi protiv Poljske, br. 72287/10 i dva druga zahtjeva, 7. srpnja 2015.

—S—

S.K. protiv Rusije, br. 52722/15, 14. veljače 2017.
Şahin Alpay protiv Turske, br. 16538/17, 20. ožujka 2018.
Saïdi protiv Francuske, 20. rujna 1993., Serija A br. 261-C
Sakhnovskiy protiv Rusije [VV], br. 21272/03, 2. studenoga 2010.
Savriddin Dzhurayev protiv Rusije, br. 71386/10, ECHR 2013
Schelling protiv Austrije (br. 2) (odl.), br. 46128/07, 16. rujna 2010.
Scoppola protiv Italije (br. 2), br. 10249/03, 17. rujna 2009.
Scordino protiv Italije (br. 1) [VV], br. 36813/97, ECHR 2006-V
Selahattin Demirtaş protiv Turske (br. 2) [VV], br. 14305/17, 22. prosinca 2020.
Smith protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 64729/01, 20. svibnja 2008.

Soares de Melo protiv Portugala, br. 72850/14, 16. veljače 2016.
Soering protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 7. srpnja 1989., Serija A br. 161
Steck-Risch i drugi protiv Lihtenštajna (odl.), br. 629061/08, 11. svibnja 2010.
Sukachov protiv Ukrajine, br. 14057/17, 30. siječnja 2020.
Suljagić protiv Bosne i Hercegovine, br. 27912/02, 3. studenoga 2009.
Suso Musa protiv Malte, br. 42337/12, 23. srpnja 2013.

—T—

Tagayeva i drugi protiv Rusije, br. 26562/07 i šest drugih zahtjeva, 13. travnja 2017.
Taşdemir protiv Turske (odl.), br. 52538/09, 12. ožujka 2019.
Torreggiani i drugi protiv Italije, br. 43517/09 i šest drugih zahtjeva, 8. siječnja 2013.
Tsonyo Tsonev protiv Bugarske (br. 4), br. 35623/11, 6. travnja 2021.
Tunikova i drugi protiv Rusije,* br. 55974/16 i tri druga zahtjeva, 14. prosinca 2021.

—U—

Udruga „21. prosinca 1989." i drugi protiv Rumunjske, br. 33810/07 i 18817/08, 24. svibnja 2011.
Ülkü Ekinci protiv Turske, br. 27602/95, 16. srpnja 2002.

—V—

Varga i drugi protiv Mađarske, br. 14097/12 i pet drugih zahtjeva, 10. ožujka 2015.
Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) protiv Švicarske (br. 2) [VV], br. 32772/02, ECHR 2009

—W—

Willems i Gorjon protiv Belgije, br. 74209/16 i tri druga zahtjeva, 21. rujna 2021.